

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин

**РОЛЬ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ВИРІШЕННІ
МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ**

**Дипломна робота
Рівень вищої освіти — другий (магістерський)**

Виконала студентка 6 курсу 623 групи
спеціальності 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії

Ільчук Ірина Іванівна

Керівник: д.політ.н., доц. Макар В.Ю.

Рецензент: _____

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри №3

від 13 жовтня 2021 року

зав. кафедри _____ доц. Макар В. Ю.

Чернівці — 2021

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДИПЛОМАТІЇ.....	8
1.1. Поняття та етапи розвитку концепції превентивної дипломатії на сучасному етапі.....	8
1.2. Характеристика джерельної бази магістерської роботи.....	33
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ БАГАТОСТОРОННІХ ПРЕВЕНТИВНИХ ДИПЛОМАТІЙ І ПОСЕРЕДНИЦТВА В РАМКАХ ООН ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	39
2.1. Превентивна дипломатія в діяльності ООН та НАТО.....	39
2.2. Превентивна дипломатія в діяльності Асоціації держав Південно-Східної та Центральної Азії.....	47
2.3. Реалізація механізмів посередництва в діяльності міжнародних регіональних організацій.....	60
РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДИПЛОМАТІЇ.....	69
3.1. Реалізація превентивної дипломатії в сучасному міжнародному праві...	69
3.2. Превентивна дипломатія як інструмент забезпечення національної безпеки держави.....	76
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90
SUMMARY.....	98

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ООН – Організація Об'єднаних Націй;
- РБ ООН – Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй;
- ГН ООН – Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй;
- ОАЄ – Об'єднані Арабські Емірати;
- АСЕАН - Асоціація держав Південно-Східної Азії;
- ЄС – Європейський Союз;
- ОАД – Організація Американських Держав;
- СНД – Співдружність Незалежних Держав;
- НБСЄ – Нарада з безпеки та співробітництва в Європі
- ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі;
- МАГАТЕ – Міжнародна агенція з атомної енергії;
- ФАО – Продовольча та сільськогосподарська організація Організації Об'єднаних Націй;
- ЮНЕП – Програма Організації Об'єднаних Націй з довкілля
- ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я;
- НАТО – Організація Північноатлантичного договору;
- ПРООН – Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй;
- ЮНІСЕФ – Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй;
- ЮНКТАД – Конференція Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку;
- МФСР – Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку;
- МОЦА – Міжнародна організація цивільної авіації;
- МОП – Міжнародна організація праці;
- ЦСЄ - Центральна та Східна Європа;
- РЦПД – Регіональний центр Організації Об'єднаних Націй із превентивної дипломатії;

СПГС – Спецпредставник Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй;

РАТС – Регіональна антитерористична структура;

ОДКБ – Організація договору про колективну безпеку;

ШОС – Шанхайська організація співробітництва;

ЄвразЕС - Євразійське економічне співтовариство;

ДПТ – Демократична партія Таджикистану;

ПВТ – Партія ісламського відродження Таджикистану;

ТНК – Транснаціональна корпорація;

ТНБ – Транснаціональний банк;

МДЕО – Міждержавна економічна організація;

НАФТА – Північноамериканська зона вільної торгівлі;

МВФ – Міжнародний валютний фонд;

МНЕО – Міжнародна неурядова економічна організація;

СОТ – Світова Організація Торгівлі;

СПРООН – Сили превентивного розгортання Організації Об'єднаних Націй.

ВСТУП

Особливістю сучасного світового розвитку є процес глобалізації. Цей процес визначає дуже важливий і впливовий клас економічних, політичних та інших процесів на різних рівнях, встановлює нові принципи, норми, правила та процедури прийняття рішень, а потім створює світ із багатьма взаємозв'язками, взаємодіями та вразливими місцями. Все це повною мірою застосовано до розвитку глобалізаційних процесів у сучасній системі міжнародних відносин, під впливом яких відбувається якісний процес трансформації всієї системи міжнародних відносин та формування нового світового порядку. Таким чином, глобалізація вивела на міжнародну арену нову групу гравців. До них належать транснаціональні корпорації, неурядові організації та нові міжнародні інституції, які витісняють держави з позицій фундаментальних елементів системи міжнародних відносин. Глобалізація стирає межі між внутрішньою та зовнішньою політикою, змінює парадигму міжнародної безпеки та створює низку нових глобальних загроз.

Все це не могло не позначитися на ролі дипломатії в сучасному світі. За таких обставин дипломатія головним чином залежить від того, чи відбувається реструктуризація міжнародних відносин, чи є вона контрольованою, або стане хаотичною, з непередбачуваними кінцевими результатами. Але в чому суть нової світової системи. Нові особливості міжнародних відносин вимагають від дипломатії бути активною й ініціативною, щоб знайти нові форми, які найкраще відповідають викликам сучасної дипломатії. Все це ставить питання як про теоретичний пошук нових форм дипломатії, так і про впровадження цих форм у практику міжнародних відносин.

Слід зауважити, що в умовах різкого загострення міжнародної обстановки, яка загрожує проростанням соціально-політичних конфліктів у озброєну стадію, зростанням конфліктогенного потенціалу в окремих регіонах та країнах планети, зростає потенціал мирної дипломатії та ненасильницьких

превентивних засобів вирішення суперечностей. У цьому контексті велику роль відводиться попереджувальним засобам, у тому числі яких на першому місці – превентивна дипломатія. Адже, превентивна дипломатія є одним з найефективніших і творчих напрямків дипломатії, яка представляє собою систему дипломатичних, організаційних, політичних, соціальних та інших заходів, які направлені на попередження озброєних конфліктів міжнародного та неміжнародного характеру.

Актуальність дослідження форм і напрямів сучасної дипломатії зумовлена, тим, що ряд дослідників вважає, що дипломатія в умовах глобалізації проходить від сфери мистецтва до рівня технічного проектування реального економічного переділу світу.

Тому превентивна дипломатія стала одним із практичних розробок для адекватного реагування на загрози та виклики епохи глобалізації, яка є не лише новою формою дипломатії, а й досить гнучким зовнішньополітичним інструментом, що свідчить про актуальність цієї теми.

Мета дипломного дослідження полягає в аналізі та вирішенні теоретичних та прикладних проблем, пов'язаних з превентивною дипломатією у вирішенні міжнародних конфліктів.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання дипломного дослідження:**

- дослідити поняття та етапи розвитку концепції превентивної дипломатії на сучасному етапі;
- охарактеризувати джерельну базу магістерської роботи;
- проаналізувати превентивну дипломатію в діяльності ООН та НАТО;
- проаналізувати превентивну дипломатію в діяльності Асоціації держав Південно-Східної та Центральної Азії;
- дослідити реалізацію механізмів посередництва в діяльності міжнародних регіональних організацій;

- дослідити реалізацію превентивної дипломатії в сучасному міжнародному праві;
- вивчити превентивну дипломатію як інструмент забезпечення національної безпеки держави.

Об'єкт роботи є відносини, які пов'язані з превентивною дипломатією.

Предмет роботи є теоретичні засади концепції превентивної дипломатії, її історична еволюція.

Методи дослідження. У ході дослідження використано загальнонауковий діалектичний метод дослідження, який дозволив проаналізувати теоретичні та практичні проблеми поняття превентивної дипломатії. Застосування системного методу дозволило визначити роль та повноваження суб'єктів превентивної дипломатії. Порівняльно-правовий метод використовувався при аналізі превентивної системи в різних організаціях, як ООН, НАТО, АСЕАН та ін.

Теоретичною основою дипломного дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених в галузях міжнародних відносин, міжнародного та дипломатичного права.

Робота складається із списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, анотації та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

1.1. Поняття та етапи розвитку концепції превентивної дипломатії на сучасному етапі

Превентивна дипломатія — дипломатичні дії, спрямовані на запобігання виникненню розбіжностей між сторонами, запобігання розвитку вже існуючих розбіжностей у конфлікт, а також обмеження поширення вже існуючого конфлікту [6, с. 16].

Глобалізаційні процеси, що визначили обличчя епохи кінця ХХ – початку ХХІ століть, проявились у сучасному світі не лише своїми позитивними сторонами. Закінчення холодної війни через ослаблення кайданів біполярного світу ознаменувало початок періоду посилення прояву локальних конфліктів, як міждержавних, так і внутрішньодержавних, з домінуванням останнього типу. Поява цілого комплексу концепцій запобігання, управління, врегулювання та вирішення конфліктів стало природною реакцією людської думки на нові реалії.

Усі держави-члени очікують, що ООН відіграє центральну роль у цій критичній фазі та доручить Генеральному секретарю ООН представити свої пропозиції щодо подальшого зміцнення та покращення роботи ООН у підтримці міжнародного миру та безпеки. Звіт, представлений Генеральним секретарем ООН під назвою «Порядок денний для миру», був всеосяжним баченням збереження миру на порозі двадцять першого століття.

У ньому не лише представлено та обґрунтовано вже відомі заходи щодо забезпечення миру, підтримання миру та миротворчості, а й озвучені нові ідеї – превентивна дипломатія та миробудівництво, кожна з яких втілювала абсолютно нові види миротворчих зусиль ООН. Фраза «превентивна дипломатія», визнана Радою Безпеки ООН пріоритетною, пізніше стала визначальним терміном для

оцінки всієї діяльності ООН у сфері забезпечення миру та безпеки. Хоча превентивна дипломатія набула небувалої популярності після публікації «Порядку денного для миру» Бутрос Бутрос Галі, поява самого словосполучення як терміна, що означає один з найбільш раціональних і потенційно перспективних видів діяльності ООН та інших її суб'єктів, відноситься до дещо іншої епохи.

Більшість дослідників сходяться на думці, що пальма першості у створенні та вживанні терміна належить другому в історії Генеральному секретарю ООН – Д. Хаммаршельду. Період його перебування на цій посаді припав на кінець 1950-х - початок 1960-х років. Цей час характеризувався жорсткою конкуренцією між двома суспільними системами, найжорстокішою боротьбою між двома полюсами тогочасного світового порядку. Антагоністичні протиріччя визначили лінію поведінки двох наддержав: США та СРСР буквально у всьому.

Це вплинуло насамперед на зовнішню політику цих держав на світовій арені. Природно, що ця політика відбивалася (іноді за абсолютною аналогією) на поведінці держав, що входять до блоків на чолі з наддержавами. Відповідно, надаючи вирішальний вплив на діяльність ООН, ця політика в буквальному сенсі слова паралізувала її і залишила мало місця для ефективної діяльності та ефективної роботи самої ООН. Саме в цих умовах виникла ідея, яка отримала назву превентивної дипломатії.

Важко уявити, що Д. Хаммаршельд, будучи (за статутом) головною адміністративною особою ООН і перебуваючи в центрі реальної щоденної політики, запропонує щось надприродне чи нереальне. З цієї передумови виходив те, як він пропонував підтримувати мир і називав превентивною дипломатією

У своїй основній презентації концепції превентивної дипломатії Д. Хаммаршельд визначив її як втручання ООН у зону конфлікту, що знаходиться

поза межами сутічок холодної війни. Передбачалося, що це дасть змогу запобігти розширенню масштабів холодної війни, водночас посиливши роль ООН у вирішенні конфліктів на периферії інтересів наддержав. Ледь прозвучавши на 15-й сесії Генасамблеї ООН, ця ідея з трагічною смертю її автора в Конго ніби назавжди канула в Лету, на що, до речі, вказує більшість дослідників цієї теми. Однак при ближчому розгляді теми виявляється, що запропонована ідея ніколи не залишалася поза полем зору вчених, зазнаючи еволюційних змін з розвитком і зміною міжнародної ситуації, вбираючи нове звучання і зміст.

Фактичне фіаско політики розрядки наприкінці 1970-х – початку 1980-х років і очевидне зростання напруженості на міжнародній арені залишило мало місця для превентивної дипломатії в її нинішньому розумінні.

У цю серію також входить створення так званих гарячих ліній, організація центрів зниження ризику розгортання ядерної війни, формування без'ядерних зон тощо. Цьому сприяла перебудова в СРСР і політика, заснована на «новому мисленні», що призвело до перегляду багатьох його позицій СРСР на основі постулатів холодної війни.

З'явилися абсолютно нові можливості співпраці створили передумови для активного пошуку нових шляхів збереження і зміцнення миру, врегулювання та розв'язання конфліктів. Але разом з цим поступове ослаблення однієї з наддержав і здача нею багатьох позицій створили ситуацію, в якій склалася на той час система міжнародних відносин почала бути в хиткому стані. Потік конфліктів і (як наслідок) миротворчих операцій (ПКО), які були санкціоновані Радою Безпеки ООН, наростав лавиною. Різноманітність чинників, що стали причинами конфліктів у різних частинах світу, а також розвиток форм і методів здійснення самих операцій спричинили поступове розширення мандата. У цих умовах потрібен був нестандартний підхід, поступово ПКО почали вторгатися на абсолютно нові території. ООН, засвідчує Б.Б. Галі, відповідаючи на запити

зацікавлених сторін, ПКО почав виконувати безпрецедентно широкий спектр функцій, таких як моніторинг припинення вогню, перегрупування та демобілізація військ, реінтеграція військовослужбовців у цивільне життя та знищення їхньої зброї; розроблення та впровадження програм розмінування; репатріація біженців та переміщених осіб, надання гуманітарної допомоги; контроль за роботою діючих адміністративних структур; створення нових поліцейських сил, перевірка дотримання прав людини; розроблення та контроль за виконанням конституційної, судової та виборчої реформ; спостереження і контроль за проведенням виборів і навіть їх організацією; координація діяльності з підтримки економічного відновлення та відновлення [11, с. 13].

При такому розширенні переліку завдань, відповідна поява так званого другого покоління операцій, офіційно названих багатовимірними, та залучення ООН до виконання функцій, які вважалися внутрішніми справами держав, як кажуть, відбувся ренесанс миротворчості. Поряд з цим, безпрецедентні зміни в цій сфері, поява нових дефініцій, конкретні конфліктні ситуації. Не дивно, що в таких умовах (з «ренесансом миротворчості») відродилася превентивна дипломатія, але на якісно новій, остаточній і змістовній основі.

Наприклад, у роботі Генрі Кіссінджера «Дипломатія» йдеться про те, що «характерна для часів холодної війни неминучість фізичної загрози та ворожої ідеології зникла», вже не виглядають, на жаль, актуальними. На горизонті у всій своїй красі маячить холодна війна 2.0. Але, як кажуть, «нам не дано передбачити...» [50]. При цьому передбачалося б широко використовувати превентивний потенціал головних органів ООН - Ради Безпеки, Генеральної Асамблеї, Міжнародного Суду, Економічної та Соціальної Ради, а також Генерального секретаря, агенцій та регіональних організацій.

Наприклад, спроможність Ради Безпеки ООН виявляти та запобігати конфліктам можна було б посилити шляхом:

- використання регулярних і, якщо необхідно, закритих засідань Ради Безпеки ООН на рівні міністрів для вирішення ситуацій, пов'язаних з міжнародним миром і безпекою в різних частинах світу;
- залучення відповідних регіональних організацій Радою Безпеки ООН до зусиль із запобігання конфліктам;
- створення Радою Безпеки ООН у консультації з вищезазначеними організаціями спостережних постів у вибухонебезпечних районах світу;
- використання спеціальних місій Ради Безпеки ООН, у тому числі в роботі, за необхідності, не лише посадових осіб, а й громадських діячів;
- використання звернень Ради Безпеки ООН до Генерального секретаря ООН у випадках, коли можливі міжнародні тертя, з проханням надати добрі послуги безпосередньо їм або через спеціальних представників.

Рада Безпеки ООН за безпосередньої участі Генерального секретаря ООН могла б брати участь на ранніх етапах конфлікту в таких кроках, як ініціювання переговорів, посередницькі зусилля, примирення, арбітраж і звернення до Міжнародного суду. СРСР переконаний, підкреслював В.Ф. Петровського, що превентивна дипломатія має ґрунтуватися на глибокому та об'єктивному розумінні реального стану справ у конфліктних зонах та широкому використанні прозорості та відкритості у всіх сферах.

Величезна інформація, зібрана ООН, може радикально підвищити передбачуваність подій і збільшити шанси на своєчасне виявлення та нейтралізацію загроз міжнародному миру та стабільності. Виклик не обмежувався встановленням фактів, раннім попередженням, примиренням, посередництвом та іншими заходами. Також були запропоновані конкретні заходи щодо створення під егідою ООН міжнародного центру для зниження ризику війни або запобігання несподіваному нападу, який міг би зіграти важливу роль у посиленні превентивних функцій ООН. Зусилля ООН та її спеціалізованих установ також можуть бути спрямовані на пошук шляхів

запобігання та зняття напруженості, викликані внутрішніми соціальними, економічними та іншими факторами, шляхом використання різноманітних способів, наприклад надання невідкладної допомоги, допомоги у вирішенні проблем, пов'язаних із біженцями, відправлення волонтерів та ін.

Створене середовище, сприятливе для конструктивної співпраці великих держав, дедалі більше спрямовує думки академічної спільноти та практиків-миротворців на посилення превентивних стратегій, спрямованих на збереження міжнародного миру та безпеки. Все більше і більше словосполучення «превентивна дипломатія» отримує право на життя в новому сенсі.

Хоча остаточна частина проблеми все ще дуже різна, поступово формується загальне розуміння суті ідеї – розробити критерії та норми, що ведуть до вирішення конфліктів до того, як вони досягнуть кризової фази.

Під превентивною дипломатією розуміють політичні зусилля, спрямовані на недопущення застосування сили чи погрози силою для вирішення будь-якої міжнародної проблеми чи спору та переведення їх до збройного конфлікту.

Подальший розвиток правової бази для розробки превентивних стратегій ООН відбувся з прийняттям Декларації ООН у цій сфері. 5 грудня 1988 р. Цей документ передбачав ряд заходів, спрямованих на впровадження методів, шляхів і засобів впровадження профілактичних технологій у міжнародну практику. Наголошуючи, що зацікавлені держави повинні розглянути можливість звернутися до відповідних органів ООН для отримання порад або рекомендацій щодо превентивних заходів для вирішення спору або ситуації, яка може загрожувати міжнародному миру і безпеці, в Декларації прямо вказувалося, що Рада Безпеки має розглянути можливість відправлення місії з встановлення фактів або місії добрих послуг або забезпечення присутності ООН у відповідних формах, включаючи спостерігачів та миротворчих операцій,

як засіб запобігання подальшому загостренню суперечки чи ситуації у відповідних районах.

Велике значення надавалося такому компоненту чи засобу реалізації превентивної дипломатії, як встановлення фактів. Незважаючи на те, що протягом майже 30 років, починаючи з 1960-х рр. ООН приділяла цьому питанню постійну увагу, нинішня атмосфера тісного співробітництва держав-членів ООН з питань запобігання конфліктам вимагала нового, свіжого підходу ООН до цього питання, що проявилось у прийнятті Декларації ООН про встановлення фактів від Підтримка міжнародного миру і безпеки від 9 грудня 1991 року.

Наголошуючи, що здатність ООН підтримувати мир і безпеку значною мірою залежить від отримання детальної інформації про фактичні обставини будь-якого спору чи ситуації, подальше існування яких може поставити під загрозу підтримання миру та безпеки, у Декларації зазначається, що Генеральний Секретар ООН повинен приділяти особливу увагу використанню можливостей ООН з раннього встановлення фактів, щоб запобігти суперечкам та подібним ситуаціям.

Стратегія запобігання конфліктам у цей період почала активніше пробиватися в діяльності регіональних організацій та угод. Профілактика стала їх основним підходом до підтримки миру та безпеки.

На підтвердження цього було прийнято рішення про створення у Відні Центру запобігання конфліктам, основним завданням якого було сприяти зниженню ризику конфліктів. Принцип неподільності безпеки знайшов відображення і в діяльності інших регіональних організацій, таких як, наприклад, ОАЕ. Найбільше у реалізації принципів стратегії запобігання конфліктам була зацікавлена Африка — континент, відомий своїм високим конфліктогенним потенціалом.

До кінця XX ст. виникла ситуація, коли ОАЄ відповідала за політичні та дипломатичні аспекти конфліктів в Африці, а ООН обмежувалася гуманітарною стороною справи. Це такий собі «поділ праці», така співпраця між ОАЄ та ООН була імперативом того часу. Зазначаючи, що протягом багатьох років обидві організації брали участь у врегулюванні конфліктів на континенті, тодішній генеральний секретар ОАЄ С.А. Салім підкреслив, що як універсальна, так і регіональна системи безпеки, як правило, більше співпрацюють у превентивній дипломатії, ніж у вирішенні конфліктів.

Таким чином, до кінця 1990-х рр. був досягнутий не тільки практичний консенсус щодо нагальної необхідності впровадження превентивної стратегії в існуючу практику, але й були запропоновані конкретні її елементи – встановлення фактів, системи раннього попередження, заходи зміцнення довіри та цілий ряд інших компонентів концепції, що нині відоме як превентивна дипломатія.

Накопичений за короткий час досвід ООН та регіональних організацій, а також великі наукові дослідження у сфері превентивної дипломатії дозволили зробити деякі попередні висновки, порівняти теоретичні положення концепції з реальністю, відзначити позитивні та негативні моменти в процесі втілення концепції в життя.

Наголошуючи на тому, що суть превентивної дипломатії полягає в проактивних діях, а не у реагуванні на кризу, яка вже спалахнула, М. Лунд зазначає, що цю суть можна легко втратити, якщо поняття включає багато дій – пов'язаних і важливих, але різних, що може бути здійснено таким же чином на самих ранніх і дуже просунутих стадіях конфлікту.

Отже, на його думку, визначення превентивної дипломатії має бути викладено у такій формі: це дії, що здійснюються в небезпечних місцях і часах, щоб уникнути загрози застосування сили чи збройної сили та пов'язаних з ними форм примусу з боку держав чи груп, вирішувати політичні суперечки, які

можуть виникнути внаслідок дестабілізуючої дії економічних, соціальних, політичних та міжнародних змін. Такі дії можуть передбачати використання різноманітних дипломатичних, політичних, військових, економічних та інших інструментів і можуть здійснюватися урядами, багатосторонніми організаціями, неурядовими організаціями, окремими особами або самими дебатами. Основне значення запобігання конфліктам У. Зартман визначає у підтримці їх на політичному рівні та усуненні причин, які можуть надати їм насильницькі форми.

Можна виділити ряд інструментів, що складають концепцію превентивної дипломатії Е. Меландера, К. Пігаша, серед яких:

1. Первинне попередження – дії, спрямовані на запобігання конфліктам в початковому стані, тобто в латентній стадії. Найважливішим є те, що найефективніший спосіб запобігти конфлікту – це розв'язати його до його виникнення, як правило, дипломатичними засобами.

2. Вторинне попередження – своєчасне попередження конфлікту на початковому етапі, шляхом недопущення переростання суперечок у військовий конфлікт, локалізація конфлікту. У цьому випадку можливе використання миротворчого контингенту ООН, регіональних організацій, третіх сторін [7, с.19].

3. Третинне повідомлення складається з заходів на стадії деескалації конфлікту (звернення) або на постконфліктній стадії розвитку в районі, який став предметом конфлікту, для початку нового конфлікту в цьому районі або для запобігання ескалації. . старий.

Існує також пряме попередження, що забезпечує швидке та своєчасне реагування на потенційну кризу чи загрозу, що включає ознайомлення з конфліктом чи кризовою ситуацією, контроль за використанням зброї опонентами, переговори, посередництво, санкції [4, с. 19].

Не менш важливим є комплексне попередження, яке передбачає більш тривалі дії щодо зменшення насильства, усунення джерела конфлікту, передбачає заходи щодо підвищення політичного, економічного, соціального рівня конфліктуючих сторін для усунення причини конфлікту.

Системна профілактика передбачає вирішення глобальних проблем у рамках міжнародних організацій, наднаціональних об'єднань, до яких відноситься незаконна торгівля зброєю, наркобізнес.

Аналізуючи цю концепцію, можна побачити, що відмінність від попередніх концепцій полягає в тому, що її складовими є різні види профілактики, які відрізняються стадією конфлікту. Але, як і у випадку з концепціями ООН, АСЕАН, концепція Е. Меландера, К. Пігаче в основному орієнтована на запобігання міждержавних конфліктів, покликаних запобігати глобальним загрозам, всередині міжнародних організацій, при цьому не може бути й мови про можливість застосування превентивної дипломатії однією державою.

Таким чином, жодна з проаналізованих концепцій превентивної дипломатії не може забезпечити запобігання загрозам національній безпеці окремої держави і не передбачає превентивних дій однієї держави. Спільною рисою цих концепцій є відсутність можливості використання їх як зовнішньополітичного інструменту конкретної держави, що обумовлено необхідністю досягнення консенсусу між усіма членами організації щодо використання превентивної дипломатії. Також на межі 20-21 ст. відбулося значне підвищення рівня транснаціональних загроз, особливо міжнародного тероризму, для запобігання яких не призначена жодна з існуючих концепцій, а жертвами цих загроз часто стають окремі держави [39, с. 13]. Тому постає питання пошуку альтернативної концепції превентивної дипломатії індивідуального характеру.

Саме тому, враховуючи недоліки попередніх концепцій, таку альтернативу у вигляді розробки знайшов американський дослідник і аналітик М. Лунда концепції превентивної дипломатії, паралельно з розвитком інших концепцій. Його концепція визначає превентивну дипломатію як сукупність дій окремої держави щодо запобігання агресії, погроз проти себе з боку іншого суб'єкта міжнародних відносин, а також своєчасного запобігання діям іншої сторони, які можуть загрожувати національним інтересам держави (безпеці). кордонів, громадян, сфер впливу в інших регіонах), односторонні та колективні дії для усунення передумови регіональної чи глобальної кризи [76].

Основним принципом концепції М. Лунда є те, що превентивну дипломатію може використовувати одна держава, що підкреслює унікальність цієї концепції. У зовнішньополітичній практиці деяких країн геополітичні цілі також регулярно досягаються під виглядом захисту національної безпеки та інтересів. Тому можна припустити, що окрема держава може використовувати превентивну дипломатію, яка запроваджена концепцією М. Лунда для досягнення власних геополітичних цілей під приводом «запобігання» загрози, яка може відійти від держави чи регіону, що є об'єктом її геостратегічних інтересів.

Крім того, можливість державної превентивної дипломатії дозволяє тлумачити національні інтереси, часто маскуючи геополітичні цілі та інтереси, включені в національні правові документи, та створюючи основу для досягнення геополітичних цілей шляхом використання превентивної дипломатії. Іншими словами, превентивну дипломатію можна використовувати під приводом захисту національної безпеки для захисту геополітичних інтересів економічного, політичного та іншого характеру, а також продемонструвати універсальність і універсальність концепції превентивної дипломатії Лунда, яка працює в контексті національної безпеки. . як інструмент зовнішньої політики.

Але автор концепції зазначає, що окрема держава може використовувати індивідуальну превентивну дипломатію лише за наявності достатнього та сильного політичного, економічного, військово-технічного потенціалу, що впливає на ефективність її застосування. Концепція також підкреслює, що превентивна дипломатія також може використовуватися колективно, у коаліції або під егідою міжнародних організацій. У концепції превентивної дипломатії М. Лунда помітна наявність специфічного комплексу дій, методів її ефективного здійснення, в яких кожна превентивна дія є її елементом, її невід'ємною частиною. Ці елементи можна розділити на військові та невійськові.

Для початку необхідно розглянути та проаналізувати невійськові елементи, до яких належать переговори, санкції та ультиматуми.

Найпоширенішим невійськовим елементом превентивної дипломатії, на думку М. Лунда, є переговори з тією стороною, від якої може відійти потенційна загроза, яка може нівелювати конфліктну ситуацію, агресивні амбіції противника, доки вони не можуть становити загрозу для національних інтереси. Також у разі успішних переговорів можливе створення ситуації, коли потенційний агресор відмовляється задовольняти власні агресивні амбіції за рахунок національних інтересів іншої сторони, яка в даному випадку часто є ініціатором переговорів.

Свідченням успішних переговорів є пошук компромісного рішення, яке може бути більш вигідним для миропорушника. Але в разі остаточного провалу переговорів або відсутності компромісу держави вдаються до інших засобів для невійськових елементів превентивної дипломатії або військових елементів. Саме ця послідовність використання невійськових і військових елементів превентивної дипломатії свідчить про їх пріоритетність, а також про здатність доповнювати один одного.

Не менш важливим невійськовим елементом є державні санкції проти іншої держави, організації, діяльність якої створює потенційну загрозу

національній чи глобальній безпеці. Загалом, санкція — це колективний або односторонній примусовий захід, спрямований проти держави, яка порушила міжнародне право з метою виконання своїх зобов'язань перед потерпілою стороною відповідно до міжнародного права. Санкції також можна вважати невійськовим елементом, оскільки вони є альтернативою військовій силі для запобігання загрози з боку держави-порушниці.

У свою чергу санкції, як невійськовий елемент превентивної дипломатії, мають кілька видів. Відповідно до глави VII Статуту ООН будь-яка держава має право застосовувати проти держави-порушника торгові санкції, які передбачають повне або часткове ембарго, припинення утримання. Існують також фінансові санкції, які включають блокування іноземних державних активів, доступ до фінансових ринків та призупинення фінансової допомоги державі-порушнику. Існують санкції проти переміщення, які передбачають неможливість переміщення за кордон держави-порушника конкретних високопосадовців, засобів пересування.

Існують дипломатичні санкції, які передбачають відкликання дипломатичних представників з території держави-порушника, анулювання дипломатичних віз. Також можна застосовувати різні санкції разом, що робить превентивну дипломатію більш ефективною. Особливістю санкцій як невійськового елемента є створення повної або часткової ізоляції по відношенню до конкретної держави. Це міжнародна ізоляція, спрямована на добровільну відмову держави-порушника від небезпечних дій, погодитися на виконання умов. У разі неефективних санкцій можливе використання військових засобів превентивної дипломатії.

Теоретично санкції можуть використовуватися могутніми державами як зовнішньополітичний тиск на іншу державу, яка є об'єктом їхніх інтересів або геополітичного конкурента.

Загалом, якщо розглядати поняття превентивної дипломатії як явища в міжнародних відносинах, то незалежно від тлумачень, викладених у різних поняттях, видах сфери застосування, превентивна дипломатія — це сукупність елементів і заходів як військового, так і невійськового характеру. Використання яких спрямоване на запобігання різним загрозам або їх своєчасне усунення до тих пір, поки вони можуть вплинути на національну, регіональну чи глобальну безпеку суб'єктів міжнародних відносин [40].

Таким чином, аналіз розкрив сутність превентивної дипломатії, яка являє собою сукупність елементів військового або невійськового характеру, спрямованих на запобігання різним загрозам, їх своєчасне усунення до тих пір, поки вони не зможуть вплинути на безпеку міжнародних відносин у сфері миротворчої, глобальної, національної безпеки. Проаналізовано основні існуючі концепції превентивної дипломатії ООН, АСЕАН, Е. Меландера та К. Пігаша, М. Лунда, характерною відмінністю яких були обсяг і складові. Виявлено причину їх появи, яка полягала в необхідності реагування на нові загрози після зміни геополітичної ситуації та міжнародних відносин.

Цілі превентивної дипломатії на думку Генсека ООН «мали полягати в наступному:

- намагатися на ранній з можливих стадій виявляти ситуації, що загрожують конфліктами і намагатися, використовуючи засоби дипломатії, ліквідувати джерела небезпеки до того, як станеться спалах насильства;

- у разі виникнення конфлікту робити миротворчі зусилля, створені задля вирішення проблем, які стали причиною конфлікту;

- в рамках зусиль з підтримки миру робити все для збереження миру, нехай навіть тендітного, там де бойові дії зупинені, та сприяти виконанню угод, досягнутих за допомогою примирення;

- бути готовим сприяти миробудуванню в його різних аспектах: відновлення інституцій та інфраструктур у країнах, що змучені громадянською

війною та конфліктами; та встановлення мирних взаємовигідних відносин між націями, які досі воювали одна з одною;

- і в найширшому сенсі, вживати заходів щодо глибинних причин конфліктів: економічної безвиході, соціальної несправедливості та політичного утиску» [3].

На підставі цього, можна стверджувати, що превентивна дипломатія є актом, спрямованим на запобігання суперечкам між сторонами, запобігання переростання наявних суперечок у конфлікти та обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення; а підтримка миру або іншими словами миротворчість — це акт, спрямований на переконання ворогуючих сторін у досягненні згоди, головним чином мирними засобами, як це передбачено розділом VI Статуту Організації Об'єднаних Націй; Миротворча діяльність передбачає присутність Організації Об'єднаних Націй у певній місцевості – що дотепер здійснювалося за згодою всіх зацікавлених сторін – зазвичай з розгортанням військового та/або поліцейського персоналу ООН, а часто й цивільного персоналу; побудова миру в постконфліктний період – концепція дій щодо визначення та підтримки структур, які намагатимуться сприяти зміцненню та зміцненню миру з метою запобігання повторенню конфліктів [24].

Окресливши таким чином коло завдань, що стоять перед міжнародним співтовариством зі зміцнення миру та безпеки, доповідь дефінітивно також визначила інструментарій, необхідний для реалізації вищезгаданих цілей. Безпрецедентна увага світової спільноти до доповіді, викликана розглядом у ньому найактуальніших питань сучасності, дала потужний імпульс подальшим дослідженням та практичним крокам у цій галузі. Відбулася низка інституційних змін у Секретаріаті ООН з метою широкої імплементації засад превентивної діяльності. Усі політичні функції були сконцентровані у новоствореному Департаменті з політичних питань, який став очолювати один із заступників Генерального секретаря та у складі якого з'явилося шість

регіональних відділів (два для Азії, два для Африки, по одному для Європи та Америки), на які була покладена головна відповідальність у питаннях превентивної дипломатії та миротворчості.

До складу Департаменту було включено Центр з питань роззброєння, що полегшувало застосування у превентивній дипломатії деяких з його методів (таких, як заходи зміцнення довіри та перевірки), які були розроблені в галузі контролю над озброєннями. У різних країнах-членах Організації було створено низку дослідницьких груп та установ, як державних, так і приватних, спеціально присвячених вивченню проблематики превентивної дипломатії [54].

Так, Карнегі Корпорейшн у Нью-Йорку створила комісію із запобігання насильницьким конфліктам, що представила велику доповідь з цієї теми. Американський інститут світу на замовлення Державного департаменту США організував дослідницьку групу з вивчення превентивної дипломатії, у впливовій Раді з міжнародних відносин США з'явився Центр з питань превентивних дій, до функцій якого входило вивчення та апробація дій щодо запобігання конфліктам, у Японії було створено Центр з превентивної дипломатії. У стратегії дій багатьох регіональних організацій та груп (ЄС, АСЕАН, ОАД, ОАЄ, СНД) превентивні дії були проголошені пріоритетним напрямом. Звідси випливає, що у превентивній дипломатії ключову роль відіграє час її застосування стосовно розвитку конкретної ситуації у цьому районі. Відповідно, превентивна дипломатія не обмежена якимись специфічними інструментами чи суб'єктами.

Багато з її інструментів – такі як посередництво, збройні сили, спостерігачі за дотриманням прав людини, проекти на користь розвитку демократії, економічна допомога чи санкції, і навіть військова допомога – використовуються також у середині та інших етапах конфлікту. Ключем для визначення того, чи використовується цей інструмент для превентивної дипломатії, є відповідь на запитання, чи направлений він на ті місця і в той час,

де і коли в середньостроковій перспективі існує загроза насильства або застосування військової сили.

Дефініція Б.Б. Галі в «Порядку денному для світу» визначає превентивну дипломатію як діяльність за трьома напрямками або має три фази, проте, в ній немає вказівки ні на терміновість дій, ні на їхню тривалість. Згідно з першою частиною дефініції, превентивні дії передбачають довгострокову перспективу та пов'язані зі створенням передумов та стратегії будівництва світу. Другий напрямок або друга фаза дефініції характеризує превентивну дипломатію в момент, коли небезпека явно проглядається у відрізку часу, протягом якого прискорюється та стискається, і який обмежений граничним терміном, під час якого можна зупинити конфлікт [68].

Передбачивши можливості провалу, Б.Б. Галі передбачає третю та останню фазу, під час якої мають на увазі обмежити збитки. Безперечно, що у превентивній дипломатії завжди актуальна терміновість дій, але тимчасові рамки постійно звужуються, оскільки метою є недопущення розростання вихідного вогнища конфлікту. Превентивні заходи щодо зміцнення довіри отримали подальший розвиток у Стокгольмі, де в 1986 році в рамках НБСЄ було досягнуто домовленості про обмін країнами-членами планами військової діяльності, і, мабуть, вперше про інспекції.

У 1990 році у Відні держави-члени НБСЄ домовилися про поширення заходів щодо зміцнення довіри на такі галузі, як структура військ, їх розгортання, дислокація та транспарентність військових бюджетів. Важливим рубежем на шляху розширення та диверсифікації заходів щодо зміцнення довіри став Паризький Саміт НБСЄ, на якому було підписано Договір про звичайні збройні сили в Європі, що представляє на сьогодні наріжний камінь континентальної системи безпеки. Свій інституційний розвиток заходи щодо зміцнення довіри та безпеки отримали зі створенням цим Самітом Центру

НБСЄ щодо запобігання конфліктам (ЦПК), одним із найголовніших завдань якого було сприяння здійсненню таких заходів щодо зміцнення довіри, як:

- механізм консультацій та співробітництва щодо незвичайної військової діяльності;
- щорічний обмін військовою інформацією;
- щорічні наради щодо оцінки виконання;
- співробітництво щодо небезпечних військових інцидентів [32].

Розглянуті випадки з практики лише однієї з регіональних систем безпеки – НБСЄ/ОБСЄ переконливо доводять їхню дієвість та ефективність, маючи на увазі, що саме регіональні організації та угоди є колективними механізмами реалізації МДБ, на що, до речі, наголошує і Б.Б. Галі у «Порядку денного для світу» [68]. Хорошим прикладом такої взаємодії можуть стати радянсько-китайські прикордонні переговори.

Вони не припинилися навіть після розпаду Радянського Союзу, а продовжилися у форматі Спільна делегація (Казахстан, Киргизстан, Таджикистан) – КНР, результатом яких стало укладання Угоди між цими державами та Китаєм про зміцнення довіри у військовій області в районі кордону у 1996 році, а через рік – Угоди про взаємне скорочення збройних сил у районі кордону. Досягнуте широке взаєморозуміння між учасниками та у чималій мірі здійснені практичні заходи щодо зміцнення довіри та скорочення збройних сил призвели до появи відповідної регіональної організації, що отримала назву «Шанхайська п'ятірка», а потім з приєднанням до неї Узбекистану, трансформувати її в Шанхайську Організацію Співробітництва.

Необхідність встановлення фактів впливає із статті 33 Статуту ООН, яка згадує «обстеження» як один із мирних засобів, за допомогою якого сторони повинні намагатися вирішити суперечку [1].

Звичайно ж в умовах біполярного світу, коли можливості всесвітньої організації були зведені до мінімуму, то ні сама превентивна стратегія, ні її

складові всерйоз і ґрунтовно не розглядалися. З різким збільшенням кількості конфліктів і все більшим залученням як Організації Об'єднаних Націй, так і регіональних організацій у їх вирішення, все гостріше відчувалася необхідність документа, що регламентує всі сторони цього питання та уточнює способи та рамки згаданого методу. І Генеральна Асамблея на своїй 46 сесії приймає Декларацію про встановлення фактів Організацією Об'єднаних Націй у сфері підтримки миру та безпеки.

Документ визначив, що встановлення фактів означає будь-яку діяльність, спрямовану на отримання докладної інформації про відповідні факти щодо будь-якої суперечки чи ситуації, яка необхідна компетентним органам ООН для ефективного здійснення своїх функцій у зв'язку з підтримкою міжнародного миру та безпеки [34].

Наголошуючи, що діяльність із встановлення фактів повинна мати всеосяжний, об'єктивний, неупереджений та своєчасний характер, Декларація зазначила, що якщо належні відомості щодо всіх відповідних фактів не можна отримати шляхом використання можливостей Генерального секретаря у сфері збору інформації чи інших існуючих коштів, компетентному органу ООН слід розглянути питання про організацію місії щодо встановлення фактів. Рада Безпеки, у свою чергу, вітаючи пропозиції, викладені в доповіді Генсеку «Порядок денний для миру» за розглянутим методом, підкреслила, що частіше використання процедури встановлення фактів як засіб превентивної дипломатії відповідно до Статуту ООН може забезпечити якнайбільше всебічне розуміння об'єктивних фактів конкретної ситуації, що дозволить Генеральному секретареві виконати свої обов'язки, передбачені статтею 99 Статуту [69].

Період кінця епохи «холодної війни» створив можливість активніше і глибше зайнятися превентивною діяльністю не лише для універсальної системи безпеки, якою є ООН, але й для регіональних систем безпеки, що ми помітили на прикладі НБСЄ/ОБСЄ. Вже в Празькому документі про подальший розвиток

структур НБСЄ від 30 січня 1992 року як механізми врегулювання криз і запобігання конфліктам серед інших заходів превентивної якості були передбачені і місії щодо встановлення фактів і місії доповідачів [36].

У їх розвиток Гельсінські рішення НБСЄ від 10 липня 1992 року вже містили конкретизацію діяльності цих місій та порядок їх дій. НБСЄ ухвалило, що на відміну від Організації Об'єднаних Націй, де рішення про заснування місії приймалося Генеральною Асамблеєю або Радою Безпеки, тут, в рамках Організації санкціонувати спрямування таких місій могли Комітет старших посадових осіб НБСЄ або Консультативний Комітет Центру із запобігання конфліктам – органам. Самітом НБСЄ 1990 року. Як показали подальша практика Організації Об'єднаних Націй і, наприклад, ОБСЄ, так і результати роботи аналогічних місій щодо встановлення фактів у пострадянському просторі та, зокрема, у Латвії та Естонії, а також у Молдові, Нагірному Карабаху, Грузії та Таджикистані, корисність поєднання оонівських і регіональні зусилля в імплементації цього методу були цілком очевидними. Як зразок можна посилатися на приклад роботи місії ООН щодо встановлення фактів, спрямованої на охопленій громадянською війною Таджикистан у листопаді 1992 року. Вона не лише «поставила діагноз» хворій країні, але й зробила зусилля з метою започаткування процесу вирішення кризи, що закінчилися прибуттям до країни Місії спостерігачів ООН.

Благополучний результат таджицького конфлікту було визначено не тільки останньою активною діяльністю зазначеної місії, а й усіх структур ООН загалом. У процесі врегулювання, який був ознаменований укладанням Загальної угоди про встановлення миру та національної згоди у червні 1997 року, проглядається апробація та методів превентивної дипломатії, що позначилися на класичній реалізації третьої частини визначення Б.Б. Галі («обмеження масштабів конфлікту після його виникнення») та їх

взаємопереплетення з елементами миротворчості та підтримання миру, як вони визначаються у «Порядку денному для миру».

Постконфліктне миробудування, що відбулося потім, не тільки закріпило результати мирного процесу, здійсненого у вигляді операції ООН з підтримки миру в Таджикистані, а й стало хрестоматійним і результативним зразком точного дотримання теоретичної схеми, викладеної в «Порядку денного для миру». І першим елементом у цій схемі була місія встановлення фактів, що ознайомила світове співтовариство з реальністю цієї раніше практично незнайомої країни.

Термін «раннє попередження», схоже, був запозичений з військової енциклопедії, але зараз широко використовується політиками та науковцями, які працюють над підтримкою миру та стабільності, особливо превентивних стратегій. Як зрозуміло з назви, цей метод сигналізує про небезпеку початку процесу, що загрожує стабільності стану, який при налагодженому механізмі запобігання, має його реалізувати.

Хоча термін як окрема дефініція або конкретний метод превентивної дипломатії з'явився в «Порядку денному для світу» Б.Б. Галі, проте не можна вважати парадоксальним той факт, що його інституціоналізація в системі ООН припадає на час перебування Переса де Куельяра на посаді Генсека – 1 березня 1987 року, коли було створено Бюро з досліджень та збору інформації (ORCI – Office for Research and the Collection of Information) у Секретаріаті ООН. Подібні системи існували й у різних підрозділах, спеціалізованих установах Організації Об'єднаних Націй, регіональних організаціях та окремих державах. Як приклад можна було б назвати МАГАТЕ, ФАО, Центр документації та досліджень Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, Офіс Координатора ООН з надання допомоги при стихійних лихах, ЮНЕП, ВООЗ та ін.

Необхідність ефективної та результативної роботи цілком логічно диктувала їм задіяння попереджувальних систем, адекватних завданням, що входять до їхньої компетенції. Поява «Порядку денного для світу» дало потужний імпульс процесу створення можливостей і механізмів, які можуть на ранній стадії розпізнати небезпеку того, що ці конфлікти можуть стати насильницькими та подати такі сигнали, як тривожні. Таким чином, у системі ООН, регіональних організаціях, наукових колах та неурядовій сфері з'явилися нові структури раннього попередження. Як приклад можна було б навести Офіс з координації гуманітарних питань ООН, Центр ОБСЄ щодо запобігання конфліктам, Верховний Комісар ОБСЄ у справах національних меншин, Мережа ЄС із запобігання конфліктам, Механізм із запобігання, регулюванню та вирішенню конфліктів ОАЕ. Організації та установи аналогічного характеру з'явилися й у недержавній чи міждержавній сфері. Такими є, наприклад, Форум з раннього попередження та ранньої реакції в Лондоні, Шведський Фонд світу Центр міжнародного розвитку та управління конфліктом Університету Меріленд (США).

Аналіз показує, що одним з головних питань у процесі раннього попередження залишається управління інформацією, що надходить, так як саме отримання даних поки що не представляє раннє попередження. Тільки тоді, коли отримані дані систематизовані, класифіковані та підготовлені для аналізу, тоді вони є матеріалом для раннього попередження. Інакше кажучи, лише результати аналітичної діяльності на основі безлічі отриманих даних можуть нас попередити про початок будь-якого процесу, причому кожна з цих даних повинна подаватися за конкретним індикатором, щоб полегшити процес аналізу. Природно, що дані мають бути перевірені ще раз і зіставлені з аналогічною інформацією з інших джерел.

Поряд із усім цим позитивом методу раннього попередження не можна переоцінити його можливості. У реальному житті дуже часто виходить так, що

сигнали індикаторів раннього попередження не досягають потрібних адресатів, або аналіз інформації, що надходить через недостатню компетентність аналітиків у штаб-квартирі суб'єктів превентивної дипломатії, покликаних вичленувати з неї тенденцію, що веде до кризи і запропонувати не призводить до потрібного результату. У конфліктології та загалом у політології зокрема термін «превентивне розгортання» з'явився на сторінках «Порядку денного для світу» Б.Б. Галі [68].

Використання інноваційного методу, запропонованого Генеральним секретарем ООН, передбачається у трьох випадках:

а) в контексті національної кризи, коли превентивне розгортання може відбутися на запит або за згодою уряду або зацікавленої сторони;

б) у разі міжурядових суперечок таке розгортання може мати місце, коли обидві сторони вважають, що присутність Організації Об'єднаних Націй по обидва боки їх кордонів може допомогти запобігти військовим діям;

в) превентивне розгортання може мати місце, коли країна знаходиться під загрозою і лише просить належну присутність ООН на її кордоні.

Порівняльний аналіз принципів миротворчого та превентивного розгортання показує їх схожість. Але в той же час є дві важливі відмінності: превентивне розгортання може відбуватися лише за згодою сторін. Це гіпотетична можливість застосування сили у разі бойових дій, а не їх відновлення. У той же час використання військових контингентів свідчить про те, що попередні дипломатичні зусилля були невдалими і довелося застосувати силу. Такі односторонні дії мають усвідомити сторони конфлікту, що рішуча відповідь міжнародного співтовариства неминуча в разі порушення статус-кво. Тільки тоді на них можна вплинути шляхом превентивного розгортання.

З усіх варіантів, запропонованих Б.Б. Галі у «Порядку денному світу» односторонній поділ, звичайно, є найбільш реалістичним. Цей висновок ґрунтується на тому, що в міжурядових конфліктах важко уявити ситуацію, за

якої обидві ворогуючі сторони хочуть уникнути війни і тому закликають до превентивного розгортання військового контингенту ООН. Так само у внутрішніх конфліктах ми навряд чи опинимося в ситуації, коли і влада, і опозиція (часто озброєна в таких ситуаціях) прагнуть превентивного розгортання. Одностороннє розгортання дозволить уникнути цих обмежень. Теоретично превентивні зусилля такі, що вони будуть здійснені негайно, без особливих розрахунків і без вагань, після отримання обґрунтованого запиту від запитуючої держави.

Насправді ж, у ході процесу прийняття рішення враховується безліч чинників, включаючи і те, що собою представляють протиборчі сторони і які будуть можливі наслідки цього кроку. Неможливо уявити ситуацію, коли будь-хто з постійних членів Ради Безпеки погодиться на розміщення такого роду контингенту на території держави, що розглядається ним як виняткова зона його впливу чи «життєвих інтересів». Прикладом тут може бути внутрішньотаджицький конфлікт, коли на переговорах сторін, що ворогують, за участю Спеціального посланника Генерального секретаря ООН протягом 1994-1996 років неодноразово звучала ідея про запрошення військ ООН для їх розміщення на лінії протистояння.

Але вона ніколи всерйоз не розглядалася і не бралася до уваги. Проведений аналіз показує, що для успіху превентивної дипломатії необхідне поєднання та одночасна присутність цілого ряду факторів як об'єктивних, так і суб'єктивних. У цьому плані видається, що не завжди відсутність інформації, адекватної кризової ситуації, є причиною цих невдач. Навпаки, іноді тривожної інформації більш ніж достатньо, але інші причини більш прозового характеру, як, наприклад, перевантаженість персоналу Секретаріату ООН поточними конфліктами або зайнятість відповідних служб держав аналогічними кризовими ситуаціями, не дозволяє звертати достатню увагу латентним, які ще не проявили себе конфліктам, які поки що не є предметом занепокоєння широкому загалу.

В результаті, іноді по недбалості, іноді через невизначеність рівня точності сигналів, що надходять раннього попередження, а іноді по невпевненості в правильності дій не відбувається елімінація латентних випадків. Більше того, багато відповідальних за превентивні дії особи чекають, поки конфлікт не досягне фази кризи, коли можна буде впевнено аргументувати свої дії та отримати політичні дивіденди. Отже, одне із головних суб'єктивних чинників у превентивної дипломатії, т.зв. «політична воля» часом виявляється вирішальним, тоді як за невдачі превентивних спроб бездіяльність завжди можна буде виправдати різними відмовками. І як раніше наголошувалося, попереджений конфлікт – це конфлікт, що фактично не стався. В результаті політичним лідерам, зацікавленим у підтримці електорату, важко розраховувати на збір політичних очок на цих випадках. Навпаки, ефектно розв'язану кризу додають ніколи не зайву популярність іміджу певного політичного діяча.

У цих умовах, додатковим обмежувачем можливостей універсальної системи безпеки – ООН у галузі превентивної дипломатії, напевно, є недостатня інституціоналізація процесу реалізації превентивної дипломатії.

Тим не менш, дуже часто відсутність у цих спецпредставників у штаті висококваліфікованих фахівців, які детально знають предмет своєї діяльності, постійна їхня зайнятість ситуаціями, що погіршуються, призводить до того, що вони більше зайняті миротворчістю, ніж превентивною дипломатією, бо нерідко предметом їх заклопотаності є переговори про припинення вогню, виведення військ, розгортання сил з підтримки миру, репатріація біженців, аніж поглиблене вивчення корінних причин конфліктів.

У таких умовах сигнали систем раннього попередження про латентні конфлікти залишаються поза увагою, що природно призводить до посилення становища. Збереження мільйонів людських життів і запобігання можливої великомасштабної економічної шкоди – надто висока ціна, щоб слідувати логіці Стедмана: «або переговори, або використання сили». Звісно ж, майбутнє саме за

цією стратегією – стратегією конфліктів, що не відбулися, і порятунку людей від лих війни, що під час створення Організації Об'єднаних Націй було оголошено її найвищою метою.

Також характерною для більшості цих концепцій є наявність міжнародно-правової бази, яка формувалася паралельно з розробкою більшості концепцій, створюючи для них правову базу, забезпечуючи правову легітимність у їх застосуванні. Серед усіх проаналізованих концепцій превентивної дипломатії найбільш гнучкою, добре розробленою в теорії була концепція М. Лунда, основною перевагою якої перед іншими концепціями є можливість індивідуального використання превентивної дипломатії як засобу запобігання загрозам національній безпеці та інтересів і як інструмент досягнення геополітичних цілей. Це є свідченням того, що саме концепція превентивної дипломатії М. Лунда може виступати як зовнішньополітичний інструмент держави.

1.2. Характеристика джерельної бази магістерської роботи

Джерельна база представлена 4 групами джерел:

1. Першу групу представляють міжнародно-правові документи, серед яких Статут ООН, резолюції СБ ООН, Статут АСЕАН, «Декларація згоди АСЕАН» 1976 року, «Декларація згоди АСЕАН» 2003 року, доклади та відгуки ООН прес-релізи, брифінги НАТО [1-3].

Дані документи були особливо важливими в ході даного дослідження, оскільки вони створюють правові підстави до застосування превентивної дипломатії.

Особливе значення мають резолюції РБ ООН № 661, № 665, № 678, № 794, № 841, № 861, № 940, № 713, № 757, № 787, № 836, № 1386, № 1970, №

1973 [12-21], які декларують застосування невійськових та військових елементів превентивної дипломатії в тій чи іншій зовнішньополітичній акції США, які тим самим створюють міжнародно-правові підстави до застосування превентивної дипломатії.

Не менш важливими є Статут АСЕАН, «Декларація згоди АСЕАН» 1976 р. та «Декларація згоди АСЕАН» 2003 р., які не лише створюють міжнародно-правову базу для використання превентивної дипломатії, але й прописують основні концептуальні положення превентивної дипломатії АСЕАН, а саме важливі 7 принципів у статуті цієї міжнародної організації. Тому ці міжнародно-правові документи мали важливе значення для дослідження, оскільки створили основу для аналізу концепції превентивної дипломатії в АСЕАН.

До другої групи належать правові документи США, а саме Стратегія національної безпеки США, звіти державних установ, аналітичних центрів про військові витрати США, статистика загиблих і поранених у військових операціях США, динаміка експорту, імпорту, двостороння торгівля, США, прямі інвестиції, ціни на імпортовану енергію, сільськогосподарську продукцію, транспортні та енергетичні проекти [64], звіти Центру військової історії США, результати соціологічних досліджень, опитування соціологічних центрів. Слід зазначити, що ці документи важливі для даного дослідження, оскільки містять дані, які були використані для визначення ефективності превентивної дипломатії у зовнішній політиці США на основі розроблених критеріїв ефективності превентивної дипломатії.

Третю групу складають виступи, інтерв'ю з американськими суспільно-політичними діячами ООН. Ці документи мали особливе значення при аналізі ідей Генерального секретаря ООН, який вплинув на концепцію превентивної дипломатії ООН. Перш за все, у виступах Генерального секретаря ООН Б.Б. Галі окреслив основні ідеї, які лягли в основу концептуальних

підходів до превентивної дипломатії ООН, які були дуже корисними для аналізу концепції превентивної дипломатії ООН. Також дуже цінним було інтерв'ю з доктором Робертсом, колишнім радником міністерства фінансів США, який дуже чітко описав геополітичні цілі США у використанні превентивної дипломатії в Лівії.

Четверту групу складають роботи аналітиків, дослідників, де авторами сформульовані концептуальні підходи до превентивної дипломатії, зокрема роботи Лунда М., Меландера Е., Пігаче К. Аналіз цих робіт також склав теоретичну основу для цього дослідження.

Серед даних робіт необхідно відокремити роботу М. С. Лунда «Приймаючи превентивну дипломатію», в якій на наш погляд викладена найбільш гнучка, глибоко відпрацьована концепція превентивної дипломатії. Слід відзначити, що концептуальні основи превентивної дипломатії викладені в даній роботі є маловідомими та ще не аналізувалися детально в вітчизняній історіографії.

Аналізуючи міжнародно-правову базу, яка виконує роль підстави до застосування концепції превентивної дипломатії ООН, то до неї відносяться ряд резолюцій Радбезу, Генеральної Асамблеї ООН, а також статті 41, 42 глави 7 Статуту ООН [1].

Розглядаючи резолюції РБ ООН, то в умовах біполярності, її застосування декларувалося резолюціями № 1001 ГА ООН («операція підтримки миру» в зоні Суецької кризи) [4], № 143 РБ ООН від 12 липня 1960 року («операція підтримки миру» в Конго) [6], № 186 РБ ООН від 4 березня 1964 року («операція підтримки миру» на Кіпрі) [7], № 425 РБ ООН від 1978 року («операція підтримки миру» в Лівані) [10] № 626 РБ ООН від 20 грудня 1988 року [11].

Дані резолюції передбачали розміщення миротворчих контингентів ООН в зоні міждержавних конфліктів, з метою проведення «операцій з підтримки

миру». Паралельний розвиток міжнародно-правової бази з концепцією превентивної дипломатії ООН спостерігався і в нових геополітичних умовах глобалізації. Так в резолюціях РБ ООН № 661, 665, 678 (Кувейт) 1990-1991 рр. [7], № 794 (Сомалі) 1992 року, № 841, 861, 940 (Гаїті) 1993-1994 рр. [8], № 713, 757, 787, 836 (Боснія та Герцеговина) 1991-1993 рр. [9], № 1386 (Афганістан) 2001 року, № 1970, 1973 (Лівія) 2011 року чітко прописується застосування як невійськових, так і військових елементів концепції превентивної дипломатії ООН. Хоча на момент прийняття Статуту ООН, ще не існувало концепції превентивної дипломатії, але в статтях 41, 42 глави 7 [10].

Статут ООН передбачає можливість застереження або здійснення примусових заходів мирного чи військового характеру для запобігання або усунення загроз міжнародному миру та безпеці, які можна порівняти з невійськовими та військовими елементами в концепції превентивної дипломатії ООН. Стаття 41 передбачає можливість застосування заходів, не пов'язаних із військовою силою, таких як переговори, посередництво та пошук інформації, які забезпечують правову легітимність невійськової складової превентивної дипломатії. Також можна простежити надання юридичної легітимності військовій складовій концепції превентивної дипломатії ООН у ст. 42, де йдеться про можливість використання сухопутних, повітряних і військово-морських сил, що також передбачає «попереджувальне розгортання», «примус до миру». Примітно, що концепція превентивної дипломатії в цьому ракурсі не суперечить Статуту ООН, що свідчить про її легітимність.

Враховуючи правову базу, яка забезпечує правову основу концепції превентивної дипломатії в АСЕАН, ключові документи, які проголошують, що вона відмовляється від військової сили для забезпечення стабільності та переважання пацифізму та нейтралітету для забезпечення стабільності в Південно-Східній Азії Декларація згоди АСЕАН 1976 року, Друга декларація згоди АСЕАН 2003 р., Статут АСЕАН від 20 листопада 2007 р.

Якщо поглянути на законодавчу базу концепції превентивної дипломатії М. Лунда, то, на відміну від інших концепцій, документи, що становлять основу для її застосування, у більшості випадків не є міжнародними (за винятком деяких резолюцій ООН), а є частиною правової основи деяких держав у сфері національної безпеки та зовнішньої політики. Такі документи, які мають не всі держави, передбачають можливість превентивних дій за кордоном для захисту національної безпеки та інтересів, запобігання будь-якій загрозі до тих пір, поки вона не торкнеться кордонів держави. Певною мірою в даному випадку до міжнародно-правової бази можна віднести ст. 51 глава 7 Статуту ООН, де йдеться про право держави на самооборону.

Висновок до 1 розділу

Превентивна дипломатія — дипломатичні дії, спрямовані на запобігання виникненню розбіжностей між сторонами, запобігання розвитку вже існуючих розбіжностей у конфлікт, а також обмеження поширення вже існуючого конфлікту.

Накопичений за короткий час досвід ООН та регіональних організацій, а також великі наукові дослідження у сфері превентивної дипломатії дозволили зробити деякі попередні висновки, порівняти теоретичні положення концепції з реальністю, відзначити позитивні та негативні моменти в процесі втілення концепції в життя. Наголошуючи на тому, що суть превентивної дипломатії полягає в проактивних діях, а не у реагуванні на кризу, яка вже спалахнула, М. Лунд зазначає, що цю суть можна легко втратити, якщо поняття включає багато дій – пов'язаних і важливих, але різних.

Отже, визначення превентивної дипломатії має бути викладено у такій формі: це дії, що здійснюються в небезпечних місцях і часах, щоб уникнути загрози застосування сили чи збройної сили та пов'язаних з ними форм

примусу з боку держав чи груп вирішувати політичні суперечки, які можуть виникнути внаслідок дестабілізуючої дії економічних, соціальних, політичних та міжнародних змін. Такі дії можуть передбачати використання різноманітних дипломатичних, політичних, військових, економічних та інших інструментів і можуть здійснюватися урядами, багатосторонніми організаціями, неурядовими організаціями, окремими особами або самими дебатами.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ БАГАТОСТОРОННІХ ПРЕВЕНТИВНИХ ДИПЛОМАТІЙ І ПОСЕРЕДНИЦТВА В РАМКАХ ООН ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

2.1. Превентивна дипломатія в діяльності ООН та НАТО

За останні шість десятиліть ООН створила та направила до «гарячих точок» планети 69 місій з підтримки миру та спостереження. Завдяки цьому було досягнуто нормалізації обстановки, що дозволило багатьом країнам подолати наслідки конфліктів. В даний час у світі здійснюється 16 миротворчих операцій, у яких беруть участь близько 125 000 відважних чоловіків і жінок зі 120 країн світу, які вирушають туди, куди не можуть або не бажають вирушати інші. Завдяки посередницьким зусиллям ООН або діям третіх сторін за підтримки ООН третіх сторін з 1990-х років минулого століття вдалося покласти край багатьом конфліктам.

Йдеться, зокрема, про конфлікти у Сьєрра-Леоні, Ліберії, Бурунді та конфлікт між північною та південною частинами Судану та Непалі. Згідно з результатами проведених досліджень діяльність ООН зі встановлення та підтримки миру та запобігання конфліктам стала одним із головних факторів 40-відсоткового скорочення з 1990-х років минулого століття числа конфліктів у світі. Використовуючи превентивну дипломатію та інші форми превентивних дій, ООН зуміла запобігти багатьом потенційним конфліктам. Крім того, миротворчі місії, що здійснюються ООН, на місцях беруть участь у врегулюванні постконфліктних ситуацій і займаються миробудуванням. Комісія зі світобудування, яка підтримує зусилля щодо встановлення миру в країнах, що пережили конфлікти, є важливим інструментом міжнародного співтовариства для вирішення ширших завдань щодо забезпечення миру та безпеки.

Комісія з миробудування виконує такі функції: забезпечує взаємозв'язок усіх сторін, що беруть участь, включаючи міжнародних донорів, міжнародні фінансові установи, національні уряди, країни, що надають військові контингенти; мобілізує ресурси; та рекомендує комплексні стратегії постконфліктного миробудування та відновлення. Шляхом забезпечення своєчасного фінансування Фонд миробудівництва сприяє реалізації 222 проектів у 22 країнах. Упродовж понад п'яти десятиліть Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) виконує функції світового інспектора в ядерній галузі [47].

Експерти МАГАТЕ стежать за тим, щоб ядерні матеріали, що підлягають контролю, використовувалися виключно з мирною метою. На даний момент Агентство має угоди про гарантії з більш ніж 180 державами. ООН допомагає знищувати протипіхотні міни приблизно в 30 країнах і територіях, у тому числі в Афганістані, Боснії та Герцеговині, Демократичній Республіці Конго, Іраку, Колумбії, Лівії Мозамбіку та Судані. Від протипіхотних мін щороку гинуть чи одержують каліцтва тисячі мирних громадян. ООН також навчає людей, як уникнути небезпеки, допомагає жертвам набути самостійності, сприяє країнам у знищенні запасів протипіхотних мін і виступає за участь усіх членів міжнародного співтовариства в договорах, що стосуються протипіхотних мін.

Найважливішою метою Організації Об'єднаних Націй у сфері забезпечення миру та безпеки є загальне роззброєння та обмеження озброєнь. ООН домагається запобігання розповсюдженню а, зрештою, і повної ліквідації ядерної зброї, знищення хімічної зброї та заборони біологічної зброї. Крім того, ООН активно перешкоджає поширенню наземних мін, стрілецької зброї та легких озброєнь. Договори ООН є правовою основою для зусиль у галузі роззброєння: Конвенція про хімічну зброю була ратифікована 190 державами, Конвенція про заборону мін - 162 державами, а Договір про торгівлю зброєю -

69 державами. Найчастіше миротворці ООН забезпечують реалізацію угод щодо роззброєння між воюючими сторонами [41, с. 13].

У Сальвадорі, Сьєрра-Леоні, Ліберії та інших країнах, ця робота призвела до демобілізації, а також здачі зброї воюючими сторонами та її подальшої утилізації в рамках спільної мирної угоди. Держави-члени координують свої зусилля щодо боротьби з тероризмом у рамках Організації Об'єднаних Націй. У 2006 році Організація Об'єднаних Націй ухвалила глобальну стратегію протидії тероризму – перший в історії випадок, коли всі країни виробили глобальний підхід до боротьби з тероризмом. Установи та програми Організації Об'єднаних Націй надали країнам допомогу у практичному здійсненні спільної стратегії, надали їм юридичну допомогу та сприяли міжнародному співробітництву у боротьбі з тероризмом.

Організація Об'єднаних Націй також забезпечила нормативну базу для боротьби з тероризмом. Під егідою Організації Об'єднаних Націй були проведені переговори, що завершилися прийняттям 14 глобальних міжнародно-правових документів, у тому числі укладанням договорів про боротьбу із захопленням заручників, викраденням повітряних суден, бомбовим тероризмом, фінансуванням тероризму та боротьбі з ядерним бором. Організація Об'єднаних Націй порушила питання про прийняття першого в історії договору боротьби з геноцидом — дій, які здійснюються з метою знищення певної національної, етнічної, расової чи релігійної групи людей. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (1948 рік) була ратифікована 146 державами, які визнають що геноцид незалежно від того, чи відбувається він у мирний чи воєнний час, є злочином, який порушує норми міжнародного права, і проти якого вони зобов'язуються приймати заходи попередження та карати за його вчинення.

Міжнародний трибунал по колишній Югославії, Міжнародний суд по Руанді, змішані кримінальні суди, створені спільно Королівським урядом

Камбоджі та ООН, є прикладом того, що такі злочини визнаються незаконними. Програма просвітницької діяльності «Холокост та ООН» прагне нагадати світові про уроки, які потрібно винести з Голокосту для запобігання геноциду. Спеціальний радник Генерального секретаря з попередження геноциду стежить за небезпечними ситуаціями, доводить їх до Генерального секретаря та Ради Безпеки, і виносить відповідні рекомендації [56].

ООН займається питаннями підвищення рівня життя людей, розвитку в них необхідних для цього навичок та розвитку людського потенціалу у світі, спрямовуючи на ці цілі наявні ресурси. Починаючи з 2000 року, вона керується у своїй діяльності Цілями розвитку тисячоліття (Декларація тисячоліття). Практично всі кошти, надіслані ООН у межах допомоги у цілях розвитку, формуються з допомогою внесків країн-донорів. Так, Програма розвитку ООН (ПРООН), співробітники якої працюють у 170 країнах, надає підтримку у здійсненні більш ніж 4800 проектах, спрямованих на скорочення масштабів злиднів, сприяння доброму управлінню, врегулювання криз та збереження навколишнього середовища.

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) здійснює свою діяльність у більш ніж 150 країнах, займаючись головним чином питаннями захисту дітей, імунізації, освіти для дівчаток та надзвичайною допомогою. Конференція ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) сприяє тому, щоб країни, що розвиваються, максимально використовували наявні у них можливості у сфері торгівлі. Світовий банк надає країнам, що розвиваються, кредити та субсидії, при цьому з 1947 року він надав підтримку у здійсненні понад 12 000 проектів у галузі розвитку більш ніж у 170 країнах.

Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР) надає під невеликий відсоток позички та субсидії для найбільш вразливих верств населення, що проживають у сільських районах. За період з 1978 року МФСР інвестував понад 15 млрд. дол. США для надання допомоги понад 430 мільйонам жінок і

чоловіків у вирощуванні та продажу продуктів харчування та у збільшенні їх доходів та забезпечення засобами для існування їхніх сімей. В даний час МФСР надає підтримку в реалізації понад 240 програм та проектів у 147 країнах. Діяльність ООН сприяє ділову активність. Завдяки прийняттю шляхом переговорів загальноприйнятих технічних норм у таких різноманітних галузях, як статистика, торгове право, митні процедури, інтелектуальна власність, авіація, транспортні перевезення та електрозв'язок, Організація забезпечує «м'яку» інфраструктуру для глобальної економіки, сприяючи тим самим економічній діяльності та скорочуючи накладні витрати.

Вона забезпечила основу для інвестицій в економіку країн, що розвиваються, сприяючи стабільності та заохочуючи добре управління, ведучи боротьбу з корупцією і домагаючись проведення розумної економічної політики та прийняття законодавства, що сприяє розвитку підприємницької діяльності [29].

Світовий банк та Міжнародний валютний фонд надали багатьом країнам допомогу у вдосконаленні структури управління їхньою економікою, надали країнам тимчасову фінансову допомогу для подолання труднощів, зумовлених їхнім торговим балансом, та запропонували допомогу у професійній підготовці співробітників державних установ, які знають фінансові питання. Мета Міжнародної організації цивільної авіації полягає у задоволенні потреб жителів планети у безпечних, ефективних та економічних міжнародних повітряних перевезеннях та забезпеченні безпечного та планомірного розвитку міжнародної цивільної авіації у світі. МОЦА сприяє створенню та експлуатації повітряних суден у мирних цілях, збільшенню кількості авіаліній, аеропортів та розширенню використання навігаційного обладнання. МОЦА вживає заходів щодо мінімізації впливу авіації на навколишнє середовище за рахунок скорочення авіаційної емісії. Міжнародна цивільна авіація — перша галузь, яка поставила за мету заморозити обсяги викидів вуглецю на рівні показників 2020

року і досягти двовідсоткового щорічного зростання ефективності у використанні палива [44, с. 13].

Організація Об'єднаних Націй займається активною дослідницькою діяльністю на вирішення глобальних завдань. Відділ населення ООН є провідним центром вивчення тенденцій в області населення і проведення демографічних оцінок. Статистичний відділ ООН є центром глобальної статистичної системи.

Відділ займається складанням та розповсюдженням економічних, демографічних, соціальних, гендерних, екологічних та енергетичних статистичних даних. Щорічна Доповідь про розвиток людини Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй містить об'єктивні дані про основні питання розвитку, а також наводиться індекс людського розвитку. Огляд Організації Об'єднаних Націй - Огляд світового економічного та соціального становища; огляд Світового Банку - Доповідь про світовий розвиток; Перспективи розвитку світової економіки — Міжнародного валютного фонду та інші дослідження покликані допомогти політикам приймати обґрунтовані рішення. Нині 84 відсотки дорослого населення вміє читати та писати, а 91 відсоток дітей відвідують початкову школу.

Програми, що сприяють освіті та покращенню становища жінок, а також розширенню їхніх прав, сприяли тому, що рівень грамотності серед жінок зріс до 79,9% у 2011 році. Університет Організації Об'єднаних Націй є міжнародною спільнотою вчених, зайнятих дослідницькою роботою, підготовкою аспірантів, поширенням знань з 13 науково-дослідними та навчальними інститутами та програмами у 12 країнах світу.

Університет працює з провідними університетами та науково-дослідними інститутами, вивчаючи такі питання, як глобальна зміна клімату, сталий розвиток, методи забезпечення розвитку, а також питання, що стосуються таких галузей, як наука та техніка, інновації та суспільство. Викладацька діяльність

аспірантів Університету сприяє поширенню знань у країнах, що розвиваються. ООН заохочує та зміцнює демократичні інститути та демократичні методи управління у всьому світі, сприяючи, зокрема, участі людей у вільних та справедливих виборах. ООН надала допомогу у проведенні виборів більш ніж 100 країнам, причому часто у вирішальні моменти їхньої історії. У 1990-і роки ООН організувала проведення чи моніторинг історичних виборів у Камбоджі, Сальвадорі, Південній Африці, Мозамбіку та Тимор-Лешті. Нещодавно ООН надала важливу допомогу під час виборів в Афганістані, Бурунді, Демократичній Республіці Конго, Іраку, Непалі, Сьєрра-Леоне та Судані.

Міжнародна організація праці (МОП) встановила стандарти та основні принципи, а також закріпила права на трудову діяльність, включаючи свободу асоціацій та право на ведення переговорів про укладення колективних трудових угод, викорінення всіх форм примусової праці, ліквідацію дитячої праці та викорінення дискримінації на робочому місці. Основними напрямками діяльності МОП є сприяння забезпеченню зайнятості, соціального захисту для всіх та активному соціальному діалогу між організаціями роботодавців та трудящих та урядами країн. ООН надає країнам, що розвиваються, допомогу у вирішенні проблем, зумовлених глобальною зміною клімату [62].

Тридцять вісім установ ООН створили партнерство з метою знайти всеосяжне вирішення цієї проблеми. Так, Глобальний екологічний фонд, що об'єднує 39 установ ООН, фінансує здійснення проектів у країнах, що розвиваються. Будучи фінансовим механізмом Конвенції з клімату, він виділяє приблизно 550 млн. дол. США на рік на здійснення проектів, спрямованих на пошук нових технологій, підвищення енергоефективності, пошук поновлюваних джерел енергії та створення стійких транспортних систем. Для того, щоб позбавити світ від будь-коли створених найбільш небезпечних хімічних речовин, була прийнята Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі.

Ця Конвенція, яку ратифікували 179 країн, спрямована на заборону використання 23 небезпечних пестицидів та промислових хімікатів, які можуть призвести до загибелі людей, вразити їх нервову та імунну системи, викликати рак та порушення репродуктивної системи та завадити нормальному розвитку дітей. Інші конвенції та плани дій ООН допомагають зберегти біорізноманіття, забезпечити охорону біологічних видів, що перебувають під загрозою зникнення, очищати моря і обмежити транскордонне переміщення небезпечних відходів [69].

У світлі вищезгаданих факторів концепція військової дипломатії повинна уникати двох небезпек. З одного боку, вона може бути перетворена з інструменту превентивної дипломатії зміцнення довіри на нове джерело напруженості всередині НАТО, між членами НАТО та партнерами з ЦСЄ, між Росією та НАТО, призводячи до послаблення безпеки на континенті. З іншого боку, є небезпека, що, незважаючи на сильну підтримку військової дипломатії на словах, її роль у політиці НАТО продовжуватиме знижуватися. Це послабить впевненість у прихильності НАТО до єдиної системи європейської безпеки і змусить деякі країни Східної Європи шукати альтернативні шляхи забезпечення безпеки. Перед цими викликами концепція військової дипломатії потребує перегляду і змін.

Слід приділяти більше уваги двостороннім та багатостороннім програмам та заохоченню такої співпраці між країнами ЦСЄ, наголосити на діяльності, яка приносить конкретну користь і державам ЦСЄ, і НАТО. Контакти продовжуватимуться, але вони мають перейти від "воєнного туризму" до спеціальних довгострокових програм, спрямованих на розвиток сумісності сил та доктрин. Військові радники різних країн повинні координувати свою діяльність більш ефективно, щоб уникнути дублювання. Замість запрошення слухачів із країн ЦСЄ у військові школи Заходу, треба створювати життєздатні військові навчальні заклади у їхніх країнах [34].

Слід залучати більше цивільних осіб до військової дипломатії, створити інститут військово-політичних консультацій та більш тісно пов'язати їх із пріоритетами зовнішньої політики НАТО та його партнерів. Усвідомити реальну ціну військової дипломатії, необхідно зрозуміти, що військові реформи в країнах ЦСЄ, так само як економічні та політичні, вимагатимуть тривалого часу і що ці країни не мають достатньо ресурсів, щоб впоратися самотужки. Країни Західної Європи повинні надавати допомогу. Допомога НАТО має бути сконцентрована на підтримці найважливішого завдання військової реформи в країнах ЦСЄ – модернізації їх ЗС.

2.2.Превентивна дипломатія в діяльності Асоціації держав Південно-Східної та Центральної Азії

Державам Центрально-Азійського регіону доводиться стикатися з цілою низкою конфліктоутворювальних загроз: тероризмом та екстремізмом, незаконним обігом наркотиків та організованою злочинністю. У цьому контексті звернення до "добрих послуг" ООН представляється цілком закономірним з урахуванням наявності у неї великого інструментарію реагування на такі загрози та досвіду врегулювання найрізноманітніших конфліктів. З цією метою в Ашхабаді з'явилася нова міжнародна структура – Регіональний центр ООН із превентивної дипломатії (РЦПД) для Центральної Азії. Ще у вересні 2004 року Туркменістан виступив з ініціативою створення РЦПД, яка була підтримана Казахстаном. Потім була серія консультацій представників усіх п'яти центральноазіатських держав, внаслідок чого ця ідея знайшла загальне схвалення і було досягнуто домовленості про розміщення Центру в туркменській столиці.

Поняття "превентивна дипломатія" міцно увійшло до політичного лексикону після публікації у 1992 році доповіді тодішнього Генсекретаря ООН

Б.Б. Галі "Порядок денний миру. Превентивна дипломатія, миротворчість та підтримання миру". У рамках тріади: запобігання конфлікту - кризове реагування - постконфліктна реабілітація, на передній план стали висуватися питання налагодження міжнародного співробітництва з метою здійснення превентивної дипломатії, що дозволяло б не просто реагувати "гарячими слідами" на виникнення кризових ситуацій, а купірувати їх на стадії. У мандаті РЦПД йдеться, що його метою є надання сприяння урядам Казахстану, Киргизії, Таджикистану, Туркменістану та Узбекистану у нарощуванні потенціалу мирного вирішення суперечок та запобігання конфліктам шляхом діалогу та залучення міжнародної підтримки для реалізації відповідних проектів. Під час підготовки мандату для своєї нової структури експерти та фахівці ООН ретельно проаналізували різноманітні аспекти нинішньої ситуації у Центральній Азії [56, с. 22].

У результаті вони підсумовували свої оцінки в такий спосіб. У світі є небагато регіонів, де країни так тісно взаємозалежні, як у Центральній Азії. Незважаючи на наявність і старих і нових загроз безпеці, центральноазійським державам вдалося уникнути відкритих конфліктів між собою, що свідчить про те, що в регіоні існує політична воля до того, щоб вести взаємний діалог і запобігати конфліктам. Поряд із цим є загальні загрози та виклики, які потребують спільного реагування та співробітництва в інтересах підтримки регіональної стабільності.

Тому увага РЦПД має бути зосереджена на ідентифікації існуючих та потенційних загроз, розширенні партнерства у протидії їм між п'ятьма державами Центральної Азії та працюючими там регіональними та міжнародними організаціями [71].

Проведений аналіз обстановки та подальші консультації з урядами центральноазіатських країн дозволили визначити три групи пріоритетних напрямів у діяльності РЦПД. До першої групи були віднесені транскордонні

загрози - тероризм, незаконний обіг наркотиків та організована злочинність. При цьому наголошувалося, що стабільність у державах Центральної Азії піддається загрозам збройних вилазок терористів та екстремістів, які багато в чому провокуються нестабільністю в ширшому регіоні, транскордонною діяльністю торговців наркотиками та зброєю, а також організованих кримінальних структур.

Виділявся й інший важливий аспект - вже з початку 1990-х років Центральна Азія опинилася між центром виробництва наркотиків (Афганістан) та основними районами їхнього споживання (Європа, Росія, Китай). Наркотрафік став головним джерелом доходу організованих злочинних угруповань, "відмивачів грошей", терористів та екстремістів. До того ж, транзит наркотиків через Центральну Азію став причиною зростання їх споживання в самих країнах регіону і все більше асоціюється з корупцією. У цьому контексті зверталася увага на необхідність розширення регіонального співробітництва у справі забезпечення безпеки кордонів та ефективного прикордонного контролю як ключового чинника стабільності та розвитку в Центральній Азії.

Це дозволяє одночасно забезпечити заслін проти зовнішніх загроз безпеці та створити нормальні умови для торговельно-економічного співробітництва з урахуванням того, що більшість держав Центральної Азії мають обмежений доступ до світового ринку та позбавлені виходу до моря. Другу групу склали проблеми, пов'язані з погіршенням екологічної обстановки та спільним використанням водних та енергетичних ресурсів. З цього приводу вказувалося, що погіршення екології в Центральній Азії є результатом незадовільного управління водними ресурсами та переробки різних відходів, включаючи токсичні та біологічні, впливу радіації та забруднення ураном. Негативно впливали на ситуацію неефективні методи ведення сільського господарства зі ставкою на монокультуру, що (особливо за старих часів) вело до опустелювання та завдавало шкоди здоров'ю населення через надмірне використання

пестицидів. Швидкий розвиток добувної промисловості, з одного боку, сприяє економічному зростанню, з другого - негативно позначається на біологічному розмаїтті у регіоні.

Відома трагедія Аральського моря впливає на зміну клімату далеко за його межами. Істотним конфліктним потенціалом мають проблеми водокористування. З урахуванням того, що в Центральній Азії є транскордонні річки, озера і моря, особливого значення набуває регіональний підхід до розподілу, використання та захисту якості водних ресурсів. У перспективі відновлення Афганістану вимагатиме ще більшої кількості води на сільськогосподарські потреби, що додасть проблем таким країнам нижньої течії, як Узбекистан та Туркменістан. Зазначається, що вирішення питань розподілу енергії та водних запасів у регіоні серйозно ускладнилося процесом децентралізації після розвалу радянської системи. Ціла низка досягнутих у цій сфері двосторонніх і багатосторонніх угод носить все ж таки фрагментарний характер і не завжди виконується [58].

У зв'язку з цим необхідні сильний регіональний режим управління та освоєння гідроенергетичних ресурсів, що враховує інтереси всіх держав Центральної Азії, та створення інтегрованої системи регулювання водокористування між верхнім і нижнім водотоками, яка включала б центральноазіатські країни та Афганістан. Розвиток добувної промисловості в регіоні має здійснюватися таким чином, щоб не завдавати шкоди навколишньому середовищу та населенню. До третьої групи було виділено наслідки нестабільної ситуації в Афганістані.

При цьому констатовалося, що нестабільність в Афганістані, що зберігається, є серйозним джерелом загрози безпеці Центральної Азії. Насамперед, йдеться про тероризм, екстремізм, організовану злочинність, торгівлю наркотиками та зброєю. У той же час стабілізація обстановки та відновлення Афганістану може створити нові можливості для налагодження

співпраці в регіоні в таких галузях, як електроенергія, газ, гідроенергетика, будівництво доріг та трубопроводів, постачання обладнання, передача технологій, технічне сприяння, впровадження сучасних методів ведення сільського господарства.

Міжнародні зусилля зі стабілізації та розвитку Афганістану мають отримати всіляку підтримку, щоб афганський конфлікт не перекинувся на Центральну Азію. Одночасно досвід у сфері прикордонного контролю, недопущення незаконного обігу наркотиків, ведення переговорів з цієї проблематики, набутий у процесі миротворчих зусиль у регіоні, включаючи Таджикистан, необхідно поширити на Афганістан. Проведені на підготовчому етапі ситуаційний аналіз та визначення основних "груп ризиків" у регіоні стало своєрідним "зануренням" у центральноазіатську тему та заклало, так би мовити, теоретичну базу майбутньої діяльності РЦПД.

Перші шість місяців після офіційного відкриття Центру пішли на вирішення питань технічного характеру, пов'язаних із облаштуванням на новому місці. Під час ашхабадської зустрічі було обговорено також підготовлений Центром проект Програми дій на 2009-2011 роки. У ньому досить докладно викладалися як пріоритетні завдання РЦПД, так і форми, методи та засоби їхньої практичної реалізації з урахуванням можливостей ООН та регіональної специфіки.

У програмі поставлені такі основні цілі:

- зміцнити превентивну діяльність та превентивний потенціал країн Центральної Азії та рекомендувати відповідні заходи для запобігання численним загрозам, включаючи міжнародний тероризм та екстремізм, наркоторгівлю, організовану злочинність та погіршення екологічної ситуації [46];

- просувати, прискорювати та координувати роботу регіональних та міжнародних організацій з метою гармонізації зусиль щодо запобігання

конфліктам у Центральній Азії та виступати як лідер превентивної діяльності ООН у регіоні;

- здійснювати моніторинг та аналіз ситуації в Центральній Азії з метою раннього попередження про ризики та загрози [47].

Не заглиблюючись у деталі всіх положень програми, доцільно зупинитися на прописаних у ній функціональних обов'язках Спецпредставника Генсекретаря ООН. Наголошується, зокрема, що він підтримуватиме зв'язок з урядами держав Центральної Азії та, за їхньою згодою (цей момент слід виділити особливо), з іншими зацікавленими сторонами з питань превентивної дипломатії. У зв'язку з цим СПГС буде:

- здійснювати регулярні візити до столиці країн регіону та представництва регіональних організацій для проведення консультацій з метою своєчасного виявлення ситуацій, здатних генерувати конфлікти, та сприяння виробленню відповідних політичних рішень;

- здійснювати у регіоні місії "добрих послуг" від імені Генсекретаря ООН;

- консультувати уряди держав Центральної Азії з питань вжиття заходів щодо запобігання конфліктам та координувати національні стратегії щодо інтегрованого контролю кордонів, розподілу води та енергії, боротьби з усіма формами нелегального трафіку;

- привертати увагу урядів та політичних лідерів до потенційної небезпеки конфліктів та переваг їхнього раннього попередження;

- створювати різні консультативні групи, зокрема такі, як форум заступників міністрів закордонних справ країн регіону (планується проводити його двічі на рік), організувати регулярні зустрічі послів центральноазіатських держав, а також сприяти установах спеціальної групи "Друзів Центральної Азії", до складу до якої увійшли б "зацікавлені діячі міжнародного та регіонального рівнів" [42, с. 13].

Привертає увагу наявність у програмі науково-освітньої складової. Так, серед завдань РЦПД фігурують: організація на постійній основі тренінгів та семінарів за участю політиків та експертів у галузі превентивної дипломатії; підтримка зв'язків із дипломатичними академіями, інститутами стратегічних досліджень та міжнародних відносин як усередині, так і поза регіоном; створення нових можливостей для вивчення молоддю з країн Центральної Азії засад дипломатії запобігання конфліктам; налагодження контактів між регіональними "мозковими центрами" для вдосконалення навичок ситуаційного аналізу та розробки механізмів співробітництва. Даний напрямок діяльності РЦПД є досить перспективним.

Стратегічно важливий, що володіє значними людськими ресурсами, величезними запасами вуглеводневої та мінеральної сировини, досить розвиненими промисловою та транспортною інфраструктурами Центрально-Азійський регіон продовжує набирати вагу у світовій політиці та економіці. Одночасно зростає інтерес до подій, що там відбуваються, і процесів, що розгортаються. У цьому контексті звернення ООН до проблематики Центральної Азії та зміцнення центральноазіатського сегмента в діяльності Організації є виправданим.

Природною є й особлива увага до питань забезпечення безпеки та стабільності в регіоні. Враховуючи, що ООН вже має достатній досвід у галузі превентивної дипломатії, є підстави вважати, що він може бути з користю задіяний на центральноазіатському просторі. Вживаються заходи щодо підвищення ефективності діяльності Антитерористичного центру СНД. Його регіональна оперативна група в Бішкеку займається збором та систематизацією інформації про різні терористичні та екстремістські організації та групи, що діють у Центральній Азії [35].

Зміцнюється контртерористичний потенціал ОДКЛ. З цією метою нарощуються оперативні можливості Колективних сил швидкого розгортання

(КСБР) Центрально-Азійського регіону колективної безпеки. З 2003 проводиться антинаркотична операція "Канал", яку передбачається перевести на постійну основу зі створенням міждержавної штабної структури. Функціонує Регіональна антитерористична структура (РАТС) ШОС, яка забезпечує координацію взаємодії між компетентними відомствами держав-членів у сфері боротьби з тероризмом, сепаратизмом та екстремізмом. Планується проведення під егідою ШОС спеціальної конференції з Афганістану для обговорення питань протидії тероризму, наркотрафіку та організованій злочинності. Розпочато розробку антинаркотичної стратегії ШОС, яка має надати системного характеру регіональному співробітництву щодо відсічі наркоекспансії з Афганістану.

ОДКБ і ШОС поступово стають ключовими структурами, що взаємодоповнюють у боротьбі з викликами та загрозами безпеці Центральної Азії. Розширюється міжнародне співробітництво на центрально-азіатському антинаркотичному треку. У ньому бере активну участь Росія, яка ще в 1990-х роках висунула план створення поясів "антинаркотичної безпеки" навколо Афганістану з метою об'єднання зусиль у боротьбі з афганською наркозагрозою. У серпні 2007 року на саміті ШОС у Бішкеку Президент Російської Федерації виступив з ініціативою доповнити їх поясами "фінансової безпеки", що дозволило б підірвати економічні засади наркозлочинності. Щодо водно-енергетичних проблем Центрально-Азіатського регіону, сприяти вирішенню яких має намір РЦПД, з російського кута можна сказати таке. Не благаючи значення інших галузей взаємодії Росії з державами Центральної Азії, не можна не виділити все ж таки енергетику. Її роль постійно зростає. Вона стає "локомотивом" нашої співпраці.

У цій ключовій галузі закладаються основи багатосторонньої кооперації з центральноазіатськими партнерами, розробляються та здійснюються конкретні великомасштабні проекти. Продовжується робота з реалізації підписаної 20

грудня 2007 року у Москві Угоди між урядами Росії, Казахстану та Туркменістану про співпрацю у будівництві Прикаспійського газопроводу. Його введення в дію, безперечно, сприятиме не лише розширенню зв'язків у сфері енергетики, а й зміцненню енергетичної безпеки Росії та центральноазіатських країн. У Росії, зрозуміло, в курсі всього комплексу питань, пов'язаних із водокористуванням у Центральній Азії, які в період існування СРСР успішно вирішувалися з єдиного центру. Тому російська сторона має значний досвід, необхідну документацію, експертів і фахівців у цій галузі [62].

Цей потенціал вже задіяний для вирішення водогосподарських проблем у регіоні. Відповідна робота проводиться як у двосторонніх форматах, так і в рамках ЄврАзЕС. Що ж до можливих форм співпраці з проблематики водокористування із залученням інших держав та міжнародних організацій, то це питання, за наявності ретельно продуманих та конкретних пропозицій з боку наших партнерів і в регіоні, і за його межами, може бути вивчене. Головне полягає в тому, що працювати з центральноазіатським водогосподарським досвідом потрібно вкрай делікатно з урахуванням його особливої складності. Тут слід суворо дотримуватися принципу "не зашкодь".

Очевидно, що зараз РЦПД перебуває на етапі становлення, пошуку власної "ніші" у центральноазіатських справах. У цей непростий період багато залежатиме від того, як Центру вдасться побудувати взаємини з іншими міжнародними та регіональними структурами, що діють у Центральній Азії, щоб вони не дублювали, а гармонійно доповнювали один одного. З російської точки зору вирішенню поставлених РЦПД завдань сприяло б розвиток зв'язків із такими організаціями, як СНД, ОДКБ, ШОС та ЄврАзЕС. Вони, здається, найбільше адаптувалися до існуючих у регіоні реалій, що дозволяє їм робити вагомий внесок у вирішення наявних там проблем. Іншим важливим моментом має стати приведення діяльності РЦПД у чітку відповідність до нагальних потреб самих країн Центральної Азії.

Головним же завданням Центру є сприяння формуванню в регіоні нової культури міждержавного спілкування, заснованої на балансі інтересів та обліку взаємних занепокоєнь. Це дасть змогу створити на всьому центральноазіатському просторі такий політичний клімат, який сприятиме цивілізованому вирішенню існуючих проблем та просуванню до досягнення спільних цілей [42].

А вони полягають у забезпеченні поступального соціально-економічного розвитку регіону в умовах безпеки та стабільності. Такі проблеми, як боротьба з тероризмом, незаконним обігом наркотиків та організованою злочинністю, вже виходять за межі окремо взятих регіонів, включаючи Центрально-Азійський, та мають універсальний характер. Для їхнього вирішення потрібні об'єднані зусилля широкої міжнародної коаліції. У Росії вважають, що провідна роль у ній повинна належати ООН. У Концепції зовнішньої політики Російської Федерації йдеться, що "центром регулювання міжнародних відносин та координатором світової політики у XXI столітті має залишатися ООН, яка довела свою безальтернативність та наділена унікальною легітимністю". У цьому розширення взаємодії центральноазіатському напрямі з ООН та її структурами представляється Росії природним. Це повною мірою стосується РЦПД. До того ж ми вже маємо позитивний досвід співпраці в Центральній Азії з Управлінням ООН з наркотиків та злочинності та його регіональним представництвом у Ташкенті.

Статут ООН забороняє не лише війну, а й загрозу застосування сили у міжнародних відносинах. Але це зовсім не означає, що превентивні або попереджувальні дії виходять за рамки цього основного нормативного акта ООН. Так, у Главі VI Статуту сформульовано конкретні превентивні заходи та зазначено засоби мирного вирішення спорів: «Сторони, які беруть участь у будь-якій суперечці, продовження якої могло б загрожувати підтримці міжнародного миру та безпеки, повинні насамперед намагатися вирішити

суперечку шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів чи угод чи іншими мирними засобами на власний вибір» [47].

ООН не має своєї армії, тому миротворчі операції розробляються з урахуванням тих вимог, які висуває кожна конкретна ситуація. Генеральний секретар ООН за згодою Ради Безпеки призначає голову місії та командувача військового контингенту. Глава місії підпорядковується Генеральному секретареві, який, у свою чергу, підпорядковується Раді Безпеки. У штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку цілодобово працює Ситуаційний центр, який забезпечує зв'язок із усіма операціями щодо підтримки миру. У Бріндізі (Італія) знаходиться склад предметів матеріально-технічного забезпечення миротворчих операцій ООН.

Важливим моментом проведення політики превентивної дипломатії є, безумовно, управління конфліктом. Відомий американський вчений, фахівець у галузі конфліктології та ведення переговорів Вільям Зартман визначає динаміку подібної політики наступним чином: «Про управління конфліктом ми говоримо тоді, коли конфлікт набув насильницьких форм і робляться дипломатичні зусилля щодо повернення його в політичне русло. У 1995 році приклад управління конфліктом у Боснії був дано помічником держсекретаря у справах Європи та Канади Річардом Холбруком, за посередництва якого були укладені Дейтонські угоди, що ознаменували кінець війни і перехід конфлікту в політичне русло. Проте управління конфліктом не знімає конфлікт» [33].

Вирішення конфліктів, по суті, означає, що знайдено політичне вирішення питань, які призвели до нього. Хоча часто це відбувається на рівні, скоріше, концепції, ніж реальної дійсності. Таким чином, сама політика превентивної дипломатії є матерією досить тонкою, де важливо не перейти межу, що відокремлює власне превентивні (попереджувальні) дії від постконфліктних дій. І це визнається на найвищому рівні. Так, Генеральний секретар ООН Пан Гі

Мун зазначає: «Зважаючи на серйозність багатьох кризових ситуацій у всьому світі, необхідно визнати, що превентивна дипломатія є нагальною необхідністю, а не просто можливим варіантом їх запобігання» [41].

На пострадянському просторі основним регіоном, де реалізовувалась і реалізується політика ООН з превентивної дипломатії, є, безумовно, Центральна Азія (під цим поняттям у цій статті об'єднані п'ять колишніх республік СРСР - Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан та Узбекистан). Прикладом найбільш успішного застосування такої політики є міжтаджицький конфлікт, що мав надзвичайно складну внутрішню складову. Міжтаджицький конфлікт: витоки, передумови, розвиток Е. Рахматуллаєв, аналізуючи витоки цього конфлікту, підкреслював, що він був викликаний сукупністю факторів, і як найбільш поширені називав зіткнення цивілізацій, соціокультурні протиріччя, класову боротьбу, нестачу ресурсів та інші [42, с. 43].

Збройне протистояння в Таджикистані оцінюють як конфлікт ідеологічних позицій. У ньому коаліція «демократів» та «прихильників відродження принципів ісламу в державному та соціальному устрої» суперничала з «посткомуністами» [15, с. 49].

Витоки конфлікту в Таджикистані сягають далеко в минуле. Країна з такою назвою вперше з'явилася на політичній карті 1924 р., коли було оголошено про створення Таджицької Автономної Радянської Республіки. У 1929 р. вона була перетворена на Таджицьку Радянську Соціалістичну Республіку, межі якої майже повністю збігалися із нинішньою територією Таджикистану. Включені до Таджицької РСР території відрізнялися як за етнічним складом, так і за рівнем розвитку продуктивних сил.

Північна частина Таджикистану (Ленінабадська область) з 1886 р. входила до складу Російської імперії і, отже, мала безперечні передумови для швидшого розвитку промисловості, транспорту, охорони здоров'я та сільського

господарства. Південну частину країни становлять Хатлонська область, Каратегінський і Гіссарський райони. Вони тривалий час перебували у складі Бухарського емірату і внаслідок цього зберегли значні риси родового та общинного життя.

Політичні реформи, що проводилися в СРСР у період перебудови, послужили поштовхом до виникнення нових політичних об'єднань в Таджикистані. У серпні 1990 р. у Душанбе була заснована Демократична партія Таджикистану (ДПТ), програма якої на той момент була сумішшю загальнодемократичних та ісламських гасел. У жовтні 1990 р. було створено Партію ісламського відродження Таджикистану (ПІВТ). У ній, за свідченням таджицького дослідника Абдулло Ха-кіма Рахнамо, «пряма незалежна політична участь» взяла ісламське духовенство, а також активісти, «які свою участь у політиці реалізують через створення політичних структур, таких як Партія ісламського відродження Таджикистану (ПІВТ) і т.п. д.» [44, а 187].

Наприкінці 1991 р. перемогу на перших президентських виборах у незалежному Таджикистані здобув Рахмон Набієв, колишній керівник Компартії Таджицької РСР та представник «ленінабадського» клану. Кілька місяців після виборів у країні підтримувалася тендітна рівновага сил, а провідним представникам опозиції в обмін на згоду дотримуватися політичних методів боротьби було гарантовано недоторканність. Але вже 23 березня 1992 р. після арештів кількох відомих опозиціонерів сторони перейшли до масових акцій.

На столичній площі Шахідон (колишня площа Леніна) розпочалися багатотисячні мітинги протесту проти «комуністів», учасники яких переважно були вихідцями з Каратегіна (Гарма) та Паміра (Ба-дахшана). 1 квітня їх противниками (формально — «Громадським комітетом із захисту конституційного ладу») було організовано альтернативний проурядовий мітинг на площі Озоді (колишня площа 800-річчя Москви), де зібралися вихідці з

Куляба, перебування якого в столиці фактично оплачували промислові підприємства півночі країни.

На сьогоднішній день значення політики превентивної дипломатії в Центральній Азії важко переоцінити. Поряд з іншими факторами вона сприяла запобіганню конфліктам у регіоні, ескалації та розповзанню на всю Центральну Азію громадянської війни в Таджикистані у 1992—1997 роках. На початку XXI ст. превентивна дипломатія продовжує впливати на загальну політичну ситуацію у цьому регіоні, про що переконливо свідчить роль РЦПД. Сьогодні Центральна Азія залишається регіоном з величезною кількістю внутрішніх та зовнішніх проблем, тому політика превентивної дипломатії, можливо, буде тим стрижнем, навколо якого об'єднуються всі позитивні сили, які прагнуть вирішення складного вузла протиріч у регіоні.

2.3. Реалізація механізмів посередництва в діяльності міжнародних регіональних організацій

Міжнародні економічні відносини реалізуються через певних суб'єктів. А саме підприємства компанії, корпорації, уряди, фізичні особи, транснаціональні корпорації та транснаціональні банки, а також міжнародні організації. Особливістю міжнародних організацій як суб'єктів у системі міжнародних економічних відносин є те, що вони разом з органами державної влади є регуляторами цих відносин. Крім того, на відміну від державних органів, міжнародні організації здійснюють регуляторні функції на наднаціональному рівні. Міжнародні організації як регулятори мають великий вплив на розвиток і напрямок міжнародних відносин, оскільки залучають багато держав до впорядкованого процесу.

Фактично, сьогодні у світі майже немає держави, яка не входить до якоїсь організації; більшість країн залучені до кількох організацій одночасно.

Міжнародна організація — це об'єднання держав, установ та окремих осіб, що спільно реалізують програму або мету, засновану на певних правилах і процедурах, і діяльність яких виходить за межі національних кордонів [55].

Утворення міжнародних організацій є об'єктивним наслідком розвитку світового співтовариства. До факторів, що зумовили їх появу, належать: міжнародний поділ праці, міжнародна економічна інтеграція, політичні відносини між країнами, глобалізація міжнародних відносин, що пов'язані з науково-технічною революцією. Ця спеціалізація в основному виражається у ваговому зміщенні розподілу завдань від загального до часткового та індивідуального.

Якщо раніше міжнародний поділ праці проявлявся переважно у формі міжнародної торгівлі, то зараз він все більше охоплює виробничий сектор. Спеціалізація країн на технологічних операціях, деталях, вузлах, агрегатах сприяє встановленню стабільних зв'язків між підприємствами різних країн, спонукає їх до співпраці.

Міжнародний поділ праці на вищому етапі супроводжується економічною інтеграцією, що особливо помітно на регіональному рівні. Економічна інтеграція — це процес економічного співробітництва між країнами, що веде до зближення економічних механізмів, набуває форми міжнародних договорів і регулюється міжнародними органами. Внутрішня сутність інтеграції — це процес формування єдиного світового економічного простору, сфери підприємництва, що виходить за національні кордони та діє в межах у якій діють єдині економічні, технологічні, правові, соціально-культурні вимоги до суб'єктів виробничо-комерційної діяльності. Інтеграційні процеси передусім

включають країни з досить високим рівнем розвитку, у яких розвинені взаємні економічні відносини [31].

Компактне розташування країн у регіоні, спільні історико-культурні умови розвитку дають подальший поштовх до їх інтеграції в єдину економічну одиницю. Міжнародна економічна інтеграція набула обертів у другій половині ХХ ст.; в новому столітті також поширюється як територіально, нові країни та регіони, а головне глибоко, залучає практично всі галузі світової економіки – виробництво товарів і послуг, торгівлю, валюту та кредит, а також інформаційне середовище, науку, культуру тощо.

Міжнародна економічна інтеграція розвивається від найпростіших форм і рівнів до більш складних і витончених, від однієї сходинки до найвищої. Але на кожному етапі розвитку інтеграції настає момент, коли «природний потік» процесу починає слабшати через недосконалість організаційних форм інтеграції або навіть через їх відсутність. Це зумовлено такими причинами: чисельним зростанням і ускладненням міжнародних відносин, які не завжди відповідають світовій економіці; непослідовність зовнішньоекономічної політики держав, які дбають про власні інтереси. За таких умов виникає потреба в організаціях, які розроблятимуть «правила гри» міжнародних відносин, які є відповідними кожному етапу інтеграції.

Дотримання державою певних стандартів і принципів міжнародної діяльності, встановлених на рівні міжнародних організацій, сприяє розв'язанню протиріч, що перешкоджають інтеграції та є новою рушійною силою розвитку. Кожен крок у розвитку інтеграції відповідає своїй формі міжнародної організації. Таким чином, на регіональному рівні найпростішою формою організації є зона преференційної торгівлі; воно складається з першого етапу інтеграції. Економічний союз відповідає найвищому етапу інтеграції, який існує сьогодні.

Міжнародна економічна інтеграція стимулюється поширенням транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків, що, у свою чергу, є результатом дедалі глибокого поділу праці. ТНК та ТНБ ніби «з'єднують» міжнародну економіку і стають своєрідним «нервовим центром». Об'єктивно транснаціональні корпорації сприяють формуванню організаційної структури міжнародних економічних відносин, оскільки вони концентрують регуляторні функції на транснаціональному рівні [56].

На початку 21 століття вже існують тисячі міжнародних організацій. Вони дуже різні за учасниками, цілями, функціями, місцем в інституційному середовищі міжнародної діяльності та впливом на міжнародні відносини. Найчисленнішими є так звані міжнародні неурядові організації, яких близько 20 тис. Міжурядових організацій набагато менше, але все ще близько 3000 та чисельність зростає майже щороку [52, с.3]. Така різноманітність організацій ускладнює класифікацію та диференціацію типів організацій за певною якоюсь схемою. Типологія міжнародних організацій відображає такі аспекти, які аналізують характер і діяльність організацій.

Тобто існують певні критерії визначення типу організації залежно від того, в якому аспекті ми хочемо її оцінити. Основними критеріями типології міжнародних організацій є:

- приналежність до суб'єкта міжнародних відносин і правовий статус організації;
- географічне поширення;
- функціональна спрямованість;
- характер діяльності.

За членством та правовим статусом організація поділяється на міжурядову та неурядову.

Міжурядові організації утворюються на основі офіційних державних угод між країнами. Якщо угода укладається лише між двома державами, такі

міжурядові угоди називають білатеральними або двосторонніми; вони ще не є організаціями в звичайному розумінні. Якщо угода багатостороння, то дії країн мають інституційний характер, а організація формується як інституційна одиниця міжнародних відносин. Видами цих типів організацій є міждержавні економічні організації (МДЕО).

Можна навести багато прикладів міжурядових організацій: ООН, НАТО, ОБСЄ тощо; поміж МДЕО – Європейський Союз, МВФ, НАФТА та інші. У роботі міжурядової організації бере участь офіційний представник Уряду держави-члена; і при цьому уряд країни відповідає за свої дії та внаслідок цих дій несе відповідальність [73].

Таким чином, представник країни в організації відстоює не власну позицію, а позицію свого уряду, прийняту на належному рівні. Наприклад, якщо член Ради Безпеки ООН голосує за резолюцію, це означає, що він уповноважений на це вищим урядом (президентом, прем'єр-міністром, міністром закордонних справ). Представник країни проявляє якості експерта, майстерність, кмітливість у вмінні переконувати інших учасників організації у правильності позиції уряду з того чи іншого питання.

Неурядові організації утворюються на основі індивідуального або колективного членства суб'єктів, які не є офіційними представниками своєї влади. Наприклад, до складу Римського клубу входять провідні дослідники світу на індивідуальній основі; як правило, вони не входять до складу уряду своєї держави, і уряд не надає їм повноважень (принаймні формально) захищати свою офіційну позицію. Тому члени неурядових організацій мають набагато більше свободи у своїх діях, вони можуть висловлювати свої погляди, незалежно від позиції свого уряду. Це забезпечує гнучкість та ефективність при обговоренні багатьох питань і прийнятті відповідних рішень. Але влада не несе відповідальності за дії своїх громадян, членів громадської організації. Якщо рішення в МДЕО зобов'язує уряд (повністю або частково) його виконувати, то

рішення неурядових організацій уряд може лише прийняти до уваги, а може навіть ігнорувати.

Проте неурядові міжнародні організації мають сильний вплив на міжнародні відносини. Наприклад, Лондонський клуб, який є Консультативним комітетом найбільших приватних банків світу часто ефективний у кредитуванні або реструктуризації боргу в країні, з якою уряд не в змозі впоратися. Значна кількість неурядових організацій активно працює в економічній сфері, наприклад, міжнародна неурядові економічні організації (МНЕО). Найвідомішими є Міжнародна торговельна палата, Спілка міжнародних ярмарків, Міжнародний кооперативний альянс і Всесвітня конфедерація праці. За географічним розподілом міжнародні організації поділяються на глобальні та регіональні. Глобальні організації об'єднують країни чи інші організації незважаючи на те де та в якій частині світу вони знаходяться [72].

Найяскравішим прикладом такого типу є ООН, яка об'єднує переважну більшість країн нашої планети. До глобального типу також належать Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світова Організація торгівлі (СОТ), Червоний Хрест, Римський клуб, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та деякі інші. Термін «глобальний» у цьому випадку тотожний терміну «трансрегіональний». Регіональні міжнародні організації об'єднують країни, які знаходяться у певному регіону та зазвичай є компактними розташованими у територіальній близькості. Таких організацій багато: Європейський Союз (ЄС), Північноамериканська асоціація вільної торгівлі (НАФТА), Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та інші. Іноді регіон — це досить велика територія, яка може виходити за межі будь-якої частини світу чи континенту. Наприклад, НАТО включає Західну Європу, Центральну Європу та Північну Америку, а СНД — Східну Європу та Азію. В асоціацію Азіатсько-Тихоокеанській економічного співробітництва (АТЕС) – країни які розташовані у чотирьох континентів включно: Азія, Північна

Америка, Південна Америка, Австралія; вирішальним елементом тут є Тихий океан, до якого економічно прагнуть країни-члени. Сполучним елементом для НАТО є Північна Атлантика, для СНД – територія колишнього Радянського Союзу.

Особливістю регіональних організацій є те, що вони прив'язані до певного простору. Бувають випадки, коли регіональна організація включає країни, що належать до іншого регіону. Наприклад, Плану Коломбо із спільного розвитку в Південній та Південно-Східної Азії включає не лише країни регіону, а й Австралію та США. Але, організація досі є регіональною. Насправді план Коломбо (заснований у 1950 р.) спочатку був сукупністю колишніх азіатських колоній і домініонів у Британії; тому виникли метрополії та так звані домініони – Австралія, Канада, Нова Зеландія. Сполучені Штати, які пізніше приєдналися до організації, були розміщені тут у результаті посилення політичного та економічного впливу в регіоні. Пізніше з організації вийшли Великобританія та Канада [43].

На рубежі століть у динаміці розвитку системи міжнародних організацій чітко простежуються такі тенденції:

- значно зростає вплив розвинутих країн, особливо «великої сімки», на роботу провідних світових організацій; це особливо помітно в діяльності МВФ, Світового банку, Світової організації торгівлі, яку практично очолює клуб найсильніших держав;
- НАТО стає значно активнішою; організація не тільки розширюється територіально, а й покладає функції, які раніше належали лише Раді Безпеки ООН (відправлення військ до країн, що не входять до НАТО);
- в результаті (і дещо несподівано) падає авторитет ООН, яка певною мірою втрачає свою ефективність у вирішенні найактуальніших проблем людства;

- Європейський Союз явно стає центром тяжіння у процесі європейської інтеграції, і, звісно, незабаром пошириться у всій Європі;

- НАФТА може відігравати подібну роль у Латинській Америці та Карибському басейні;

- на базі Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕК) формується сильна економічна група, яка згодом може стати центром інтеграційного тяжіння на великому територіальному просторі; вже сьогодні загальний ВВП країн цієї організації становить 56% світового обсягу;

- у межах СНД місцеві групи відокремлені з більш активним ступенем співпраці: Росія - Білорусь, Росія - Киргизія - Узбекистан - Таджикистан, Україна - Грузія - Азербайджан – Молдова [32].

Основними заходами міжнародного співробітництва були:

- підтримувати постійний військово-політичний діалог з НАТО, ЄС, ОБСЄ та ключовими партнерами України;

- надавати актуальну інформацію про військові загрози національній безпеці та реалізацію завдань оборонної реформи, а також забезпечити належний рівень проінформованості партнерів про безпекову ситуацію на сході України та в Азово-Чорному регіоні;

- навчання особового складу та підрозділів Збройних Сил України в рамках закордонних навчальних місій в Україні;

- залучати міжнародну технічну допомогу та запускати проекти, спрямовані на розвиток спроможності Збройних Сил України та підвищення обороноздатності країни;

- виконання Україною міжнародних зобов'язань, включаючи участь українських національних контингентів і особового складу в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки.

Висновок до 2 розділу

Поняття "превентивна дипломатія" міцно увійшло до політичного лексикону після публікації у 1992 році доповіді тодішнього Генсекретаря ООН Б.Б. Галі "Порядок денний миру. Превентивна дипломатія, миротворчість та підтримання миру". У рамках тріади: запобігання конфлікту - кризове реагування - постконфліктна реабілітація, на передній план стали висуватися питання налагодження міжнародного співробітництва з метою здійснення превентивної дипломатії, що дозволяло б не просто реагувати "гарячими слідами" на виникнення кризових ситуацій, а купірувати їх на стадії .

Міжнародні економічні відносини реалізуються через відповідних суб'єктів. До таких суб'єктів включають корпорації, фірми, уряд, фізичних осіб, транснаціональні корпорації та транснаціональні банки та міжнародні організації. Особливістю міжнародних організацій як суб'єктів системи міжнародних економічних відносин є те, що разом з державними органами є регуляторами цих відносин. Більше того, на відміну від державних органів, міжнародні організації виконують регуляторні функції на наднаціональному рівні. Міжнародні організації як регулятори мають великий вплив на розвиток і напрямок міжнародних відносин, оскільки залучають багато держав до впорядкованого процесу.

Фактично, сьогодні у світі майже немає держави, яка б не була частиною організації; більшість країн залучені до кількох організацій одночасно.

Міжнародна організація — це об'єднання держав, установ та окремих осіб, які спільно реалізують встановлену програму або мету, засновану на певних правилах і процедурах, і діяльність яких виходить за межі національних кордонів.

РОЗДІЛ 3. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

3.1. Реалізація превентивної дипломатії в сучасному міжнародному праві

Розробником сучасної концепції превентивної дипломатії слід вважати колишнього Генерального секретаря ООН Б.Б. Галі, який у своїй доповіді «Порядок денний для світу» визначає це як: дії, спрямовані на недопущення суперечок між сторонами, недопущення переростання існуючих; суперечки в конфліктах та обмежити масштаби конфліктів після їх виникнення.

Превентивна дипломатія в Африці має більшу актуальність, ніж в інших регіонах світу. За Африкою досить міцно утвердилася репутація найбільш конфлікто-небезпечного місця планети, причому рівень стабільності з часом тут не тільки не підвищується, а й має тенденцію до зниження. За постколоніальний період на континенті було зафіксовано 35 збройних конфліктів, у ході яких загинуло близько 10 млн. осіб, більшість з яких (92%) – громадянське населення. В Африці налічується майже 50% від загальносвітової кількості біженців (понад 7 млн. осіб) та 60% переміщених осіб (20 млн. осіб)¹. Багатьом із них доля приготувала трагічну долю щоденної боротьби за існування. Нерідко вони виявляються «між двома вогнями» воюючих за владу формувань. У міждержавних та внутрішніх конфліктах в Африці знаходять відображення проблеми сучасного африканського життя. Вони зумовлені складним переплетенням різних конфліктних чинників - клановою, етнічною та конфесійною ворожнечею, протиріччями соціально-економічного та політичного характеру, наслідками краху тоталітарних режимів, а також витратами та труднощами суспільних перетворень. Однією з головних цілей, а також її результатом є заходи довіри.

Справа в тому, що зміцнення довіри є однією з форм співробітництва в дусі доброї волі і має на меті послабити або усунути причини, що породжують взаємні побоювання, напруженість і ворожість. Заходи довіри покликані сприяти взаєморозумінню та більш стабільним відносинам між країнами, що сприяло б запобіганню та врегулюванню політичних криз, збройних конфліктів. Прикладами такого роду є: систематичний обмін військовими місіями, створення регіональних або субрегіональних центрів зменшення небезпеки, організації вільних потоків інформації, включаючи спостереження за виконанням регіональних угод у галузі озброєнь тощо [36].

Загалом, характеризуючи різні методи раннього попередження конфліктів, слід зазначити, що останнім часом міжнародні організації створили численну мережу прогнозування настання екологічних загроз, небезпеки ядерної аварії, стихійних лих, масових пересування населення, загрози голоду та поширення хвороб. Оскільки ці загрози можуть впливати на міжнародний правопорядок, виникає потреба раннього попередження конфліктів. Розробка стратегії превентивної дипломатії у конкретному вибухонебезпечному районі та її реалізація передбачає своєчасне встановлення фактів та його правильний аналіз.

Понад те, необхідно виявлення тенденцій переважають у всіх сферах, зокрема у соціально-економічній. Б.Б. Галі щодо такого заходу превентивної дипломатії, як встановлення фактів, пропонує наступні рекомендації:

а) Необхідно вдаватися до встановлення фактів, відповідно до Статуту ООН, або з ініціативи Генерального секретаря, щоб він міг виконати свої обов'язки за Статутом, у тому числі за статтею 99, або з ініціативи Ради Безпеки або Генеральної Асамблеї. Можна вибірково застосовувати різні форми, як це вимагає обстановка. Прохання держави щодо спрямування місії ООН щодо встановлення фактів на її територію має розглядатися без зайвих затримок [25].

б) Контакти з урядами держав-членів можуть надати Генеральному секретареві детальну інформацію щодо питань, що викликають занепокоєння.

У зв'язку з цим він звернувся з проханням, щоб усі держави-члени були готові надати інформацію, необхідну для ефективної превентивної дипломатії. Він вважає, що потрібно регулярно направляти вищих посадових осіб із місією щодо проведення консультацій у столицях чи інших місцях. Такі контакти необхідні для того, щоб зрозуміти ситуацію та оцінити її можливі наслідки.

в) Офіційне встановлення фактів може бути санкціоноване Радою Безпеки або Генеральною Асамблеєю - органами, будь-який з яких може ухвалити рішення про направлення місії під своїм безпосереднім керівництвом або може запропонувати Генеральному секретареві зробити необхідні кроки, включаючи призначення спеціального посланця. На додаток до збору інформації, на основі якої може бути прийнято рішення про подальші дії, така місія може в деяких випадках сприяти вирішенню спору своєю присутністю, доводячи до відома сторін, що ООН і, зокрема, Рада Безпеки, активно розглядає це питання як існуючу чи потенційну загрозу міжнародній безпеці.

г) У виняткових випадках Рада Безпеки може засідати поза Центральними установами, як передбачено Статутом ООН, про те, щоб як безпосередньо отримувати інформацію, а й впливати на цю ситуацію авторитетом Організації, тобто. щоб оцінити, чи існує загроза миру і проаналізувати, які дії, можуть бути зроблені для її зменшення. Проте, щоб бути дієвою, превентивна дипломатія вимагає більшого, ніж надійна інформація та функціонуюча система раннього попередження. Успішне прогнозування ймовірного виникнення проблем дає мало користі, якщо воно не веде до вжиття превентивних заходів.

З цієї причини в середині травня 1994 року Генеральний секретар звернув увагу міжнародного співтовариства на невідкладну необхідність вжити заходів у зв'язку з становищем, що погіршується, в Руанді. Суть цього звернення була

гранично зрозуміла, проте держави-члени не прислухалися до попередження ООН2. В останні роки концепцію превентивної дипломатії було розширено за рахунок включення військових важелів до арсеналу засобів забезпечення миру. Розгортання сил ООН у превентивних цілях вже не вважається екстраординарним [57].

Досі сили превентивного розгортання ООН (СПРООН) у колишній республіці Македонія є єдиним прикладом превентивного розгортання, але вони довели свою ефективність і створили прецедент. Місія СПРООН полягала в тому, щоб не допустити поширення югославського конфлікту на Балканський регіон. Крім свого основного мандата, що полягав у спостереженні за становищем у прикордонній зоні, СПРООН до певного часу справлялася із завданням стримування зовнішньої агресії. Це яскраво свідчить про те, що завдяки розгортанню навіть невеликого майже символічного контингенту миротворців СПРООН можна запобігти великим конфліктам.

Єдина проблема, пов'язана з використанням цього засобу, має політичний характер: як переконати політиків у необхідності розпочати діяти на цьому ранньому етапі. Адже впливати на політиків, щоб вони сфокусували увагу на проблемах у зарубіжних країнах, які вже спалахують пожежею, і так досить важко; але майже неможливо переконати їх зайнятися проблемами, які ще тільки назрівають. Слід звернути увагу на приклад СПРООН і особливо підкреслити ефективність таких операцій з точки зору коштів, що витрачаються на них. Попереднє «запобіжне» розгортання збройних сил у конфліктному регіоні з метою запобігання ескалації конфлікту включає:

- демонстрацію сили на підтримку політичних попереджень конфліктуючим сторонам; поділ потенційних позицій ворогуючих сторін, з яких можуть розпочатися провокації та збройні дії;

- проведення, у разі потреби, часткової евакуації з району конфлікту;

— надання, у разі потреби, медичної, продовольчої, гуманітарної допомоги населенню.

Демілітаризація території передбачає ліквідацію військових укріплень та споруд на певній території, а також заборону утримувати на ній збройні сили. Демілітаризація території може бути повною та частковою. Вона здійснюється на підставі договору між заінтересованими державами [75].

У практиці міжнародних відносин демілітаризації території піддавалися зони вздовж державних кордонів, тимчасових демаркаційних ліній, а також деякі міжнародні протоки, канали та острови”. Створення демілітаризованих зон у районах конфлікту передбачає:

- Контроль комунікацій, що використовуються конфліктуючими сторонами в оперативних цілях;
- Контроль за дотриманням режиму припинення вогню;
- Здійснення режиму заборони авіа перельотів в районі конфлікту;
- Забезпечення коридорів для доставки гуманітарних вантажів та ін. Після невпинного обговорення миротворчості протягом ряду років, дійшли до того, що найактуальніша ідея - це запобігання конфліктам.

Вже помічено, що з 1995 р. постійно збільшувався акцент ООН та держав-членів на запобігання конфліктам як набагато дешевшу альтернативу підтримці миру та іншим формам втручання після початку конфлікту. ООН тривалий час брала участь у запобіганні конфліктам, проте могла б стати більш дієвою, якби мала достатнє фінансування та чіткішу організацію. На сьогоднішній день єдиним конкретним прикладом ефективності такого розгортання є Місія ООН у колишній Югославській Республіці Македонія.

Силам превентивного розгортання ООН вдалося уникнути війни у Македонії попри значну напруженість як у відносинах між Македонією та її сусідами, і у відносинах між різними етнічними групами всередині республіки. Доцільність такого розгортання розглядалася також у контексті інших

конфліктів і цей варіант превентивних дій, як і раніше, використовується недостатньо, проте зберігає свою потенційну цінність [50].

Превентивне розгортання - найважливіший крок до використання миротворчих сил для запобігання першому спалаху насильства в тих випадках, коли існує явна загроза того, що це може статися. На жаль, превентивне розгортання стикається з багатьма політичними перешкодами. Сторони в конфлікті, країни, які могли б надати війська, і РБ ООН переконуються в доцільності чи необхідності розгортання сил з підтримки миру, зазвичай, лише тоді, коли бачать картину реального насильства з усіма його трагічними наслідками.

Мета превентивного роззброєння полягає у зменшенні кількості стрілецької зброї та легких озброєнь у схильних до конфліктів районах. Завдяки йому в Сальвадорі, Мозамбіку та низці інших країн у рамках здійснення всеосяжної мирної угоди було демобілізовано бойові сили та зібрано та знищено їхню зброю; знищення зброї, що використовувалося вчора, запобігає її використанню в завтрашніх війнах. У рамках зусиль із превентивного роззброєння все частіше прагнуть стримати незаконний обіг стрілецької зброї та легких озброєнь – єдиних засобів, що використовуються у більшості сучасних збройних конфліктів. Ця зброя не є причиною воєн, проте може значно збільшити кількість жертв та страждань.

Досить цікава інформація про специфічну концепцію превентивної дипломатії АСЕАН. Загальновідомо, що, на думку представників цієї організації, превентивна дипломатія – це дипломатична та політична діяльність за взаємною згодою суверенних держав з метою уникнення міжурядових суперечок, конфліктів, які становлять потенційну загрозу регіональному миру та безпеці. Це визначення включає сприяння запобігання переростання міжурядових суперечок, конфліктів у збройні протистояння.

Превентивна дипломатія АСЕАН також включає допомогу в мінімізації впливу міждержавних суперечок і конфліктів у регіоні. Суть концепції превентивної дипломатії АСЕАН складає 8 принципів, які полягають у реалізації превентивної дипломатії шляхом мирних методів переговорів, вивчення, посередництва та координації. Принципи пояснюють незастосування примусу, військової сили в контексті превентивної дипломатії, здійснення своєчасних превентивних дій невійськового характеру [30].

Він підкреслює важливість нейтралітету та неупередженості, довіри та віри в успіх у запобіганні загрозам. Відповідно до концепції АСЕАН, превентивна дипломатія повинна здійснюватися консенсусом і консультаціями, за добровільної участі всіх залучених, тобто членів організації. Превентивну дипломатію слід застосовувати до міждержавних конфліктів, які ведуться відповідно до міжнародно визнаних принципів, міжнародного права та відносин між державами, закріплених у Статуті ООН.

Іншими словами, звуження превентивної дипломатії можна розглядати як дипломатичний і умиротворювальний спосіб вирішення суперечок і конфліктів між державами. У превентивній діяльності високий пріоритет надається дотриманню Статуту ООН, що підтверджує важливість концепції превентивної дипломатії як орієнтира.

Однак ця концепція превентивної дипломатії не є багатогранною, оскільки односторонні пацифістські методи можуть запобігти лише суперечкам і конфліктам, які не є масштабними, невійськовими, а відсутність військової складової робить цю концепцію неефективною, якщо це необхідно для запобігання конфлікту, який є локальним у регіональній, потенційні загрози в регіоні, які безпосередньо впливають на безпеку конкретної держави, оскільки застосування військової сили в таких випадках є необхідним [24].

Крім того, використання превентивної дипломатії в рамках АСЕАН можливе лише за згодою всіх членів організації, що свідчить про чисте

колективне розуміння природи превентивної дипломатії. Слід зазначити, що концепція АСЕАН обмежує сферу превентивної дипломатії регіональним рівнем, а також усуває глобальні загрози або необхідність запобігання загрозам безпеки АСЕАН в іншому регіоні, які можуть виникнути з поширенням на АТР як на сферу розповсюдження АСЕАН.

Іншими словами, це поняття не є універсальним.

3.2. Превентивна дипломатія як інструмент забезпечення національної безпеки держави

Суть концепції превентивної дипломатії АСЕАН складається з 8 принципів, які забезпечують превентивну дипломатію шляхом мирних методів переговорів, вивчення, посередництва, координації; незастосування сили, військової сили, своєчасних превентивних дій невоєнного характеру; нейтральність і неупередженість; довіра для запобігання загрозам; консультації щодо консенсусу та добровільної участі всіх членів АСЕАН; до міжурядових конфліктів слід застосовувати превентивну дипломатію; виконується відповідно до міжнародного права; пріоритет Статуту ООН як основи міжнародного права [30].

Таким чином, аналіз концептуальних основ превентивної дипломатії, відповідно до концепції АСЕАН, свідчить про звуження превентивної дипломатії до дипломатичного та умиротворяючого способу вирішення суперечок і конфліктів між державами регіону.

Загальним для концепцій превентивної дипломатії, розроблених в рамках ООН та АСЕАН, є колективне застосування превентивної дипломатії, її зведення до глобальних або регіональних мирних процесів, для вирішення глобальних гуманітарних, соціальних та економічних проблем.

Велике значення має концепція превентивної дипломатії, висунута в дослідженні французьких вчених Е. Меландера і Ч. Пігаша «Попередження конфлікту: поняття та виклики», заснованого на ідеях представників миротворчої груп такої як «Група Карнегі». На їхню думку, визначення «превентивної дипломатії» — це запобігання конфлікту, ефективність якого залежить від стадії [31]. Вони визначили ресурси запобігання конфліктам на основі їхніх етапів та природи, які, у свою чергу, є елементами цієї концепції превентивної дипломатії:

Первинне попередження – це дії, які спрямовані на запобігання конфлікту в зародковому стані, тобто на його латентній стадії, ліквідацію його до моменту його прояву, переважно дипломатичними методами.

Вторинне попередження полягає в тому, щоб уникати початкових конфліктів, як тільки з'являється інформація, не допускаючи переростання міжурядових суперечок у військові конфлікти, таким чином запобігаючи їх розміру і розповсюдженню.

3. Третинне попередження – заходи під час постконфліктної фази деескалації конфлікту або будівництва в зоні конфлікту для запобігання ескалації.

4. Негайне сповіщення – оперативне та своєчасне реагування на потенційну кризу чи загрозу, включаючи знання конфлікту, кризової ситуації, контроль за використанням зброї, переговори, посередництво, санкції.

5. Структурне попередження – більш тривалі дії з усунення джерела конфлікту, здійснення заходів щодо підвищення політичного, економічного та соціального рівня конфліктуючих сторін для усунення причин конфлікту.

6. Комплексна профілактика – вирішення глобальних проблем всередині міжнародної організації, наднаціональної асоціації (торгівля зброєю, наркотиками, смертельні хвороби, погіршенням навколишнього середовища) [31].

Зрозуміло, що концепція політолога Е. Меландера, К. Пігаша була розроблена для використання в миротворчій діяльності, для вирішення глобальних проблем у гуманітарній, економічній та політичній сферах.

Нині ряд дослідників досліджують поняття превентивної дипломатії в контексті зовнішньої політики окремої держави. Особливе значення в цьому напрямку має концепція американського політолога М. Лунда. За його концепцією превентивна дипломатія — це низка дій окремої держави з метою запобігання агресії, погроз проти неї з боку іншого суб'єкта міжнародних відносин, а також своєчасне запобігання діям іншої сторони, які можуть загрожувати національним інтересам (безпеці кордонів), громадяни, сфери (вплив в інших регіонах), односторонні та колективні дії для усунення передумови регіональної чи глобальної кризи [76]. Інакше кажучи, ми бачимо, що, згідно з цим визначенням, превентивна дипломатія функціонує як метод запобігання або загрози національним інтересам, не тільки дій, спрямованих на підтримання миру чи вирішення конфліктів, а й запобігання загрозам безпеці держави, безпеці союзників, сфери впливу, регіональна та глобальна безпека. Превентивна дипломатія, згідно з цим визначенням, передбачає набір дій, методів ефективної реалізації. Відповідно до концепції М. Лунда, усі елементи, що складають превентивну дипломатію, поділяються на військові та невійськові [76].

До невійськових елементів превентивної дипломатії М. Лунд відносить переговори, а також санкції. Завдяки переговорам вдається збалансувати конфліктну ситуацію, агресивні амбіції потенційного агресора та знайти компроміс для задоволення інтересів обох сторін. Санкції застосовуються до іншої держави, організація якої створює потенційну непряму загрозу національним інтересам, вони спрямовані на створення повної або часткової ізоляції держави, що загрожує безпеці у порушення міжнародного права держави та її союзників, та навіть світова спільнота.

Невійськові елементи також включають систему довгострокового спостереження, яке контролює діяльність розвідки, аналізує потенційні загрози та збирає ключову інформацію про цілі та задачі зовнішньої політики для неурядових організацій та осіб, чия діяльність становить загрозу національним інтересам. Не менш цікавим є елемент «співпраця з іншими суб'єктами міжнародних відносин», який полягає в активній співпраці держави в різних сферах із союзними міжнародними організаціями, які поділяють превентивну дипломатію. Одним із невійськових елементів М. Лунд вважає ультиматум, який висувається, коли переговори з ворогом призводять до провалу, а загроза досить серйозна, щоб обмежити санкції [76].

На думку М. Лунда, військова складова превентивної дипломатії включає ряд елементів, які можна поділити на два види:

Військові елементи непрямого використання – дії щодо запобігання загрозі чи реалізації національних інтересів шляхом використання потенційного розгортання збройних сил чи розгортання військового потенціалу як тиску на державу. До них належать «демонстрація сили» (заборона противнику використовувати військову силу для збільшення військового потенціалу), «стратегічні сили» (наявність ядерної зброї для стримування противника), система протиракетної оборони (захист держави від ядерних ракет) [76].

2. Військові елементи прямого використання – використання різного озброєння, військової техніки, а також участь збройних сил, повітряних сил і флоту в бойових діях для усунення потенційних загроз національним інтересам до моменту їх реального і непередбачуваного або у разі неефективності невійськових засобів, військові елементи непрямого використання.

За словами М. Лунда, використання цих елементів має хорошу матеріальну, військову та технічну базу, оскільки для швидкого запобігання потенційним загрозам використовується новітня військова техніка. Ці елементи включають «попереджувальне розгортання» збройних сил (розміщення військ

на території, де виникає загроза, що може вплинути на національну безпеку, інтересів або призвести до можливих бойових дій на національній території чи в союзних країнах), примус до миру (наступальні бойові дії у разі агресивних дій іншої сторони проти союзників, держав, у разі внутрішньополітичної кризи в державах, де розташовані інвестиції чи концесії, у разі порушення міжнародного права іншою стороною) «превентивна присутність» (наявність військової бази у важливих частинах світу), «сили швидкого реагування» (мобільні підрозділи армії, авіації, флоту для створення переваги відразу після оголошення війни противнику) [76].

Концепція превентивної дипломатії Лунда ґрунтується на тому, що суть превентивної дипломатії полягає у запобіганні та усуненні потенційних загроз національним інтересам, безпеці союзників і навіть глобальній безпеці, які виникають у різних регіонах світу, які узгоджені у застосуванні, взаємозалежні, взаємопов'язані. Саме поєднання невійськових і військових елементів становить превентивну дипломатію як зовнішньополітичний феномен.

Миротворчість визначена як дії з метою схилити ворогуючі сторони до досягнення згоди, головним чином за допомогою мирних засобів, передбачених у ст. 33 Статуту ООН (переговори, посередництво, обслідування, примирення, арбітраж, судовий розгляд, звернення до регіональних органів чи угод).

Під підтриманням миру розуміється забезпечення присутності ООН у конфліктних зонах світу. Така присутність пов'язується із розгортанням військового чи поліцейського персоналу та забезпечується за згодою всіх зацікавлених сторін конфлікту. Відповідно до існуючої практики операцій із підтримання миру заборонялося застосування сили, за виключенням випадків самооборони. Однак у Доповіді 1992 р. йшлося про необхідність розширення мандата в разі проведення гуманітарних операцій шляхом запровадження ще одного виключення із заборони застосування сили, а саме – «захисту мандата».

Власне, сама превентивна дипломатія визначалася Б.Б. Галі як «дії, спрямовані на попередження виникнення спорів між сторонами, недопущення переростання існуючих спорів у конфлікти й обмеження масштабів конфліктів після їх виникнення». У Доповіді особливо підкреслювалося, що найбільш дієвим способом превентивної дипломатії є застосування її методів на ранніх стадіях конфлікту. Генеральний секретар зазначав, що спори між державами повинні й надалі розв'язуватися за допомогою усталених засобів, а саме – шляхом переговорів, надання добрих послуг, посередництва, обслідування, арбітражу, судового розгляду тощо.

Встановлення фактів допомагає виявити причини конфлікту, отримати більш достовірну інформацію офіційним та неофіційним шляхами про ситуацію, пов'язану з конфліктом.

Неофіційну можуть зокрема надавати міжнародні неурядові організації, відділення ТНК, розвідка тощо. Офіційна інформація надходить від держав, міжнародних універсальних і регіональних організацій.

Цей метод повинен ґрунтуватися на точному отриманні фактів, що передбачає проведення коректного аналізу. Процедура встановлення фактів у системі ООН може бути організована за ініціативою Генерального секретаря ООН, РБ ООН чи ГА ООН. Кожний із цих органів може прийняти рішення про організацію відповідної місії під своїм безпосереднім контролем. До складу місій, як правило, залучаються авторитетні та кваліфіковані експерти з тих чи інших питань. Ініціатором направлення місії з встановлення фактів можуть виступати й самі держави-члени ООН. У такому разі рішення в рамках ООН повинно прийматися без бюрократичних затримок та на підставі отриманих даних.

Забезпечення національної безпеки завжди розглядалося як традиційна сфера діяльності будь-якої держави, оскільки держава безпосередньо пов'язана з національною безпекою із захистом суверенітету, незалежності держави,

національних інтересів, у тому числі безпеки громадян, недоторканності кордонів. Загалом національна безпека держави означає захист життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави в різних сферах життєдіяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечує сталий розвиток держави [53].

Тому для ефективного забезпечення національної безпеки держави необхідно мати гнучкі та адекватні до сучасних видів загроз засоби попередження та своєчасного усунення. Слід зазначити, що превентивна дипломатія стала новим, але важливим політичним інструментом, ефективним не лише у врегулюванні та попередженні конфліктів у сфері миротворчості, а й як не менш ефективний інструмент національної безпеки. Тобто превентивна дипломатія національної безпеки означає запобігання зовнішньої загрози для держави, а також своєчасне попередження та усунення. Тому можливість застосування превентивних заходів у контексті превентивної дипломатії для забезпечення національної безпеки була чітко продумана та закріплена в нормативно-правових актах низки держав.

Слід зазначити, що превентивна дипломатія найбільш яскраво виражена в стратегіях національної безпеки США та Росії.

Коли ми аналізуємо «Стратегію національної безпеки США» від травня 2010 року, ми бачимо важливий простір для превентивної дипломатії як ефективний інструмент національної безпеки США [71]. Тому в даній роботі обговорюється необхідність превентивних заходів для запобігання транснаціональних загроз кордонам, громадянам США від міжнародного тероризму, зокрема «Аль-Каїди», торгівлі зброєю, наркотрафіку [71]. Здатність вживати превентивних дій проти недемократичних держав, діяльність яких може становити потенційну загрозу безпеці США та безпеці союзників та світової спільноти [71].

Слід зазначити, що в «Стратегії національної безпеки США» також обговорюється можливість використання превентивної дипломатії не лише для запобігання чи усунення загроз національній безпеці, а й безпеці світової спільноти, підкреслюючи особливу роль США у глобальній безпеці, що стверджує запобігання або усуненню загальних загроз національній безпеці США та безпеці світової спільноти. Аналіз стратегії національної безпеки США показав, що запобіжні заходи в цьому документі поділяються на дипломатичні та військові. Згідно з цим документом, дипломатичні методи можуть бути використані для запобігання прямих військових зіткнень з противником, усунення загрози агресії проти США мирними засобами або діяльності інших суб'єктів міжнародних відносин, які становлять потенційну загрозу для інтересів громадян у США, їх союзникам та сфери впливу [71].

У ньому також зазначено, що Сполучені Штати можуть досягти консолідації з союзниками дипломатичними засобами, щоб усунути будь-яку загрозу спільними зусиллями. Слід зазначити, що в «Стратегії національної безпеки США» чітко зазначено використання військової сили за кордоном як крайній засіб захисту території США від потенційних загроз, союзників і сфер впливу з метою підтримки регіональної та глобальної безпеки як гарантії від зовнішніх загроз до національної безпеки США. Також можливі превентивні військові дії США з союзниками або під егідою міжнародних організацій. Зокрема, у «Стратегії національної безпеки США» наголошується на необхідності запобігання конфліктам, які, хоча і загострюються, можуть становити потенційну загрозу безпеці США [71]. Важливим моментом є необхідність модернізації збройних сил, удосконалення дипломатичних засобів для кращого запобігання загрозам національній безпеці, усунення конфліктів у латентній фазі [71].

Щодо аналізу стратегії національної безпеки України, здійсненого Законом України «Про основи національної безпеки України» від 20 червня

2003 р., слід зазначити, що, незважаючи на досить чітке визначення загроз національній безпеці України (посягання на державний суверенітет, територіальну цілісність, глобальні, локальні конфлікти) та конкретний перелік військово-політичних та організаційних заходів щодо їх стримування після їх виникнення, закон не передбачає можливості запобігання цим загрозам заходами попередження превентивної дипломатії, яке передбачено в стратегії національної безпеки США [39]. Законодавчі підходи до превентивної дипломатії мають вирішальне значення для запобігання ненавмисної ескалації Придністровського конфлікту, що створює потенційну загрозу для південних кордонів України, а також для запобігання появі сепаратистських тенденцій, які становлять потенційну загрозу територіальній цілісності. Не менш істотним недоліком Закону «Про основи національної безпеки» є відсутність механізмів координації з союзниками для запобігання потенційній загрозі їх незалежності. При цьому чітко заявлена необхідність миротворчої діяльності України в рамках ООН для подолання загроз глобальній безпеці та підтримки міжнародного миру. Усі виявлені недоліки вказують на необхідність оновлення та адаптації закону «Про основи національної безпеки України» до сучасних загроз і викликів шляхом додавання класичних заходів превентивної дипломатії у національній безпеці як інструменту запобігання загрози національній безпеці України.

Наприклад, з усіх проаналізованих стратегій можливість застосування превентивних заходів у превентивній дипломатії для забезпечення національної безпеки найбільш чітко згадується в «Стратегії національної безпеки США», яка пояснює превентивну дипломатію як дуже ефективну, гнучку, придатну для широкого кола потенціалів загроз інструмент національної безпеки і навіть регіональної та глобальної безпеки. Це, у свою чергу, говорить про те, що для ефективнішого забезпечення національної безпеки України та запобігання потенційним загрозам її незалежності та суверенітету важливо узгодити механізми превентивної дипломатії зі стратегією національної безпеки США з

українським законодавством та виробити гнучку стратегію на основі національної безпеки України.

Таким чином, у сучасній теорії міжнародних відносин існують різні підходи до проблеми превентивної дипломатії, що свідчить про складність цієї дипломатії як за характером, так і за методами реалізації. Але однією з найважливіших аналізованих концепцій превентивної дипломатії є концепція М. Лунда, характерними рисами якої є можливість індивідуального чи колективного застосування, наявність невійськових і військових елементів, вплив інших концепцій превентивної дипломатії. Тому, на нашу думку, ця концепція є найбільш гнучкою, теоретично глибоко розробленою, придатною для сучасних викликів і загроз.

ВИСНОВКИ

В ході даного дослідження мені вдалося досягти поставлених завдань, а саме:

1. Термін «превентивна дипломатія» дещо інший, ніж традиційне поняття дипломатія. Останнє, як відомо, включає переговори, підготовку та укладання міжнародних договорів і т.д. Що ж до превентивної дипломатії, вона охоплює як вищезгадані види діяльності, а й інші фактичні дії, зокрема: заходи щодо зміцнення довіри, попередження, заснованому на збиранні інформації та встановленні фактів, превентивне розгортання, і навіть створення демілітаризованих зон тощо.

Превентивна дипломатія тісно пов'язана з такими інститутами, як миротворчість та підтримання миру. Подібна діяльність включає заходи довіри – такі як систематичні обміни військовими місіями; виявлення фактів для отримання інформації та прояснення заплутаних ситуацій; раннє попередження негативних явищ, включаючи стихійне, превентивне розгортання сил ООН та інших сил; створення демілітаризованих зон.

2. Превентивна дипломатія, її поняття, ознаки та шляхи здійснення в першу чергу закріплене у «Порядку денного в ім'я миру» Генерального секретаря ООН Б.Б. Галі у 1992 р., а також у Статуті Організації Об'єднаних Націй, Статуті АСЕАН, важливим джерелом превентивної дипломатії є резолюції Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй. У межах своєї діяльності РБ ООН здатна направити потужний сигнал у прагненні сприяти запобіганню насильству та створенню умов для превентивних дій, у тому числі з боку Генерального секретаря. Також, для здійснення превентивної дипломатії важливу роль грають такі джерела як: правові документи США, інтерв'ю з американськими суспільно-політичними діячами ООН, а також роботи аналітиків, дослідників, де авторами сформульовані концептуальні підходи до превентивної дипломатії.

3. У рамках ООН склався певною мірою розвиток організаційно-правового механізму запобігання конфліктам. Так створено систему раннього попередження про загрозові проблеми. Тим часом для підвищення ефективності такої системи потрібні більші витрати, необхідні для розширення штату службовців, зайнятих питаннями здійснення превентивної дипломатії. Останнім часом проглядається тенденція зниження ролі ООН у запобіганні конфліктам і це багато в чому через позицію США та країн-членів НАТО. Існує необхідність запобігання ситуації, подібній до косовської, коли в результаті дій США і НАТО ООН була практично усунена від вирішення проблеми в Косово.

4. В даний час Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) стає незамінним глобальним партнером та зразком для наслідування, оскільки її життєво важлива роль у забезпеченні миру та стабільності в Азіатському регіоні та за його межами продовжує зростати. Особливістю превентивної дипломатії АСЕАН є те, що вони створили 8 принципів, які полягають у реалізації превентивної дипломатії шляхом мирних методів переговорів, вивчення, посередництва та координації.

Щодо Центральної Азії, то можна стверджувати, що вона є регіоном з величезною кількістю внутрішніх та зовнішніх проблем, тому політика превентивної дипломатії у цьому регіоні є важливою дією навколо якої будуть об'єднуватися всі позитивні сили, що прагнуть вирішення складного вузла суперечностей у регіоні. У зв'язку з несприятливою обстановкою в Центральній Азії, було створено Регіональний центр ООН з превентивної дипломатії (РЦПД) для Центральної Азії.

РЦПД працює у трьох напрямках задля усунення проблем у Центральній Азії, а саме: 1) транскордонні загрози – тероризм, наркобізнес та організована злочинність. Наголошувалося, що загроза збройних дій терористів та екстремістів у Центральній Азії значною мірою пов'язана з нестабільністю в

ширшому регіоні, транскордонною діяльністю контрабандистів наркотичних засобів, зброї та організованою злочинністю; 2) проблеми, пов'язані з погіршенням екологічної ситуації та розподілом водно-енергетичних ресурсів; 3) продовження нестабільності в Афганістані, який й досі залишається основним джерелом загроз безпеці Центральної Азії.

5. Особливістю превентивної дипломатії є те, що на сьогодні вона все частіше здійснюється міжнародними організаціями. Міжнародні економічні зв'язки встановлюються через відповідні підрозділи та іншими суб'єктами. Міжнародні організації, є регуляторними органами та мають великий вплив на розвиток і напрямки міжнародних відносин, оскільки залучають багато держав до впорядкованого процесу. Також існують регіональні організації, їх особливістю є те, що вони прив'язані до певного регіону, але бувають випадки, коли регіональна організація включає країни, що належать до іншого регіону. Але вони також сприяють превентивній дипломатії та врегулювання конфліктів мирними шляхами.

6. Превентивна дипломатія є ефективною стратегією запобігання, розв'язання суспільно-політичних конфліктів. У цьому випадку для підвищення ефективності необхідно, щоб сторони конфлікту усвідомлювали небезпеку того, що ситуація вимагає негайного втручання, конфіденційності контактів і вжитих заходів або втручання третіх осіб. Для ефективною реалізації превентивної дипломатії також необхідна низка суб'єктивних чинників, серед яких вирішальне значення має так званий фактор «політичної волі» – а саме справжнє бажання сторін конфлікту його врегулювати. Наявні приклади використання превентивної дипломатії показують, що вона неефективна за відсутності такого бажання, навіть за наявності об'єктивних факторів чи факторів реалізації превентивних стратегій. Найважливішою умовою ефективності превентивної дипломатії є фактор часу, тобто час застосування превентивних засобів.

7. Превентивна дипломатія є інструментом забезпечення національної безпеки держави, адже вона складається з: 1) своєчасне втручання третіх осіб; 2) різноманітність дій; 3) підтримка головних акторів; 4) помірність керівництва; 5) автономність держав.

Слід зазначити, що проблема запобігання конфліктам залишається одним із найсерйозніших викликів людства. Секрети такого запобігання пізнати нелегко. Навіть для освіченої людини втілення теорії в практику може представляти величезну проблему. Багато країн, які колись були заклятими ворогами, стали друзями. Протиборчі групи, незважаючи на свої розбіжності, йдуть на співпрацю один з одним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду, Сан-Франциско, 26 червня 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 10.12.2021).
2. Декларация АСЕАН. Дипломатический вестник. 2003. № 11. С. 67-70.
3. Устав АСЕАН и его политико-правовое значение в обеспечении региональной безопасности. URL: <https://articlekz.com/node/3418> (дата звернення: 10.10.2021).
4. Резолюция № 1001 (1956) ГА ООН от 10 ноября 1953 г. URL: <https://www.un.org/depts/dhl/dag/docs/ares1000-1001r.pdf> (дата звернення: 10.10.2021).
5. Резолюция № 1386 (2001) СБ ООН от 20 декабря 2001 г. URL: <https://daccess-ods.un.org/tmp/1694426.83458328.html> (дата звернення: 10.10.2021).
6. Резолюция № 143 (1960) СБ ООН от 14 июля 1960 г. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/157/88/PDF/NR015788.pdf?OpenElement> (дата звернення: 10.10.2021).
7. Резолюция № 186 (1964) СБ ООН от 4 марта 1964 г. URL: <https://daccess-ods.un.org/tmp/7038305.99784851.html> (дата звернення: 10.10.2021).
8. Резолюция № 1970 (2011) СБ ООН от 26 февраля 2011 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j25 (дата звернення: 10.10.2021).
9. Резолюция № 1973 (2011) СБ ООН от 26 февраля 2011 г. URL: [https://undocs.org/pdf?symbol=ru/s/res/1973\(2011\)](https://undocs.org/pdf?symbol=ru/s/res/1973(2011)) (дата звернення: 10.10.2021).

10. Резолюция № 425 (1978) СБ ООН от 19 марта 1978 г. URL: <https://daccess-ods.un.org/tmp/6463088.39321136.html> (дата звернения: 10.10.2021).
11. Резолюция № 626 (1988) СБ ООН от 20 декабря 1988 г. URL: <https://daccess-ods.un.org/tmp/3971890.50912857.html> (дата звернения: 10.10.2021).
12. Резолюция № 661 (1990) СБ ООН от 06 августа 1990 г. URL: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/85/IMG/NR057585.pdf?OpenElement>. (дата звернения: 10.10.2021).
13. Резолюция № 678 (1990) СБ ООН от 29 ноября 1990 г. URL: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/576/02/IMG/NR057602.pdf?OpenElement> (дата звернения: 10.10.2021).
14. Резолюция № 713 (1991) СБ ООН от 25 сентября 1991 г. URL: <https://daccess-ods.un.org/tmp/5330041.6469574.html> (дата звернения: 10.10.2021).
15. Резолюция № 757 (1992) СБ ООН от 30 мая 1992 г. URL: <https://daccess-ods.un.org/tmp/9831455.34992218.html> (дата звернения: 10.10.2021).
16. Резолюция № 787 (1992) СБ ООН от 16 ноября 1992 г. URL: <https://daccess-ods.un.org/tmp/3275415.00329971.html> (дата звернения: 10.10.2021).
17. Резолюция № 794 (1992) СБ ООН от 3 декабря 1992 г. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/772/13/PDF/N9277213.pdf?OpenElement> (дата звернения: 10.10.2021).
18. Резолюция № 836 (1993) СБ ООН от 4 июня 1993 г. URL: <https://daccess-ods.un.org/tmp/4151623.8451004.html> (дата звернения: 10.10.2021).

19. Резолюция № 841 (1993) СБ ООН от 16 июня 1993 г. URL: <https://daccess-ods.un.org/tmp/5519185.66226959.html> (дата звернення: 10.10.2021).
20. Резолюция № 861 (1993) СБ ООН от 27 августа 1993 г. URL: <https://daccess-ods.un.org/tmp/3320512.77160645.html> (дата звернення: 10.10.2021).
21. Резолюция № 940 (1994) СБ ООН от 31 июля 1994 г. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/312/24/PDF/N9431224.pdf?OpenElement> (дата звернення: 10.10.2021).
22. Авилов А. И. Дипломатические разговоры : монография. Москва : Международные отношения, 2013. 450 с.
23. Авилов В. И. Официальные контакты дипломатов : монография. Москва : Международные отношения, 2017. 325 с.
24. Баштанник В. Пріоритетні напрямки державної політики інтеграції України до Європейського Союзу. Вісник Української Академії державного управління при Президентіві України. 2020. № 2. С. 49-51.
25. Блищенко И. П., Дурденевский В.Н. Дипломатическое и консульское право : монография. Москва : Международные отношения, 2018. 220 с.
26. Бобылев Г.В. Основы консульской службы : монография. Москва : Международные отношения, 2016. 320 с.
27. Борисов Ю.В. Шарль-Морис Талейран : политическая библиография. Москва : Международные отношения, 2017. 327 с.
28. Борунков А.Ф. Дипломатический протокол в России : монография. Москва : Международные отношения, 2020. 264 с.
29. Бутрос-Гали, Бутрос. Повестка дня для мира [Текст] : превентивная дипломатия. миротворчество и поддержание мира: Доклад Ген. секр. в соответствии с заявлением, принятым 31 января 1992 г. на заседании Совета Безопасности на высшем уровне / Б. Бутрос-Гали ; Департамент

- по вопросам админ. и управления, Департамент общественной информации. - Нью-Йорк : Организация Объединенных Наций, 1992. 65 с.
30. Васильева-Гангнус Л. Правила этикета : краткое руководство. Москва : Дельта-МКС, 2018. 96 с.
31. Виноградов В.М. Эпизоды по дипломатической практике : монография. Москва : Московский гос. ин-т. междунар. отношений, 2013. 104 с.
32. Вуд Д., Серре Ж. Дипломатический церемониал и протокол: Принципы, процедура и практика : пособие. Москва : Международные отношения, 2016. 130 с.
33. Циганкова Т. М. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ : посібник, Київ : КНЕУ, 2020. 340 с.
34. Головинська В. Україна на шляху інтеграції і Європейський Союз. Вісник України Академії державного управління при Президентіві України. № 3. 2020. С.140-145.
35. Гриневский О. Секреты советской дипломатии : монография. Москва : Вагриус. 2000. 336 с.
36. Гриневский А. Тысяча и один день Никиты Сергеевича : монография Москва : Вагриус, 2018. 368 с.
37. Громько А. А. Памятный. Книга 1-2 : пособие. Москва : Вагриус, 2018. 208 с.
38. Громько А. Андрей Громько в лабиринтах Кремля : пособие. Москва : Мнение, 2017. 477 с.
39. Гуменюк Б. Дипломатія доби глобалізації: нові виклики та завдання. Зовнішні справи. 2019. № 6. С. 11-13.
40. Дёмин Ю. Г. Статус дипломатических представительств и их персонала : учеб. пособие. Москва : Междунар. Отношения, 2010. 224 с.

41. Зонова Т. В. Современная модель дипломатии: истоки становления и перспективы развития : учеб. пособие. Москва : Международные отношения, 2017. 360 с.
42. Зорин В. Основы дипломатической службы : справочник. Москва : Международные отношения, 2017. 140 с.
43. Израэлян В. Л. Дипломаты с глазу на глаз : пособие. Москва: Международные отношения, 2015. 450 с.
44. Израэлян В. Л., Лебедева М. М. Переговоры - искусство для всех. Міжнародне життя. 2017. № 11. С. 23-29.
45. Оксенчук Н. В. Інтернаціоналізація діалогових та переговорних процесів. Міжнародне життя. 2019. № 1. С. 12-20.
46. Климко Г. Н., Блешмудт П. П. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями. Фінанси України. № 11. 2020. С. 42-44.
47. Колосова В.П.. Кредитування економіки України міжнародними інститутами. Фінанси України. 2020. № 2. С. 22-27.
48. Ланцова С. А. Мировая политика и международные отношения. Наука и право. 2015. № 23. С. 161-167.
49. Литорина О. Л. Глобализм и регионализм: тенденции мирового развития и фактор социально-экологического развития. Право и государство. 2017. № 23 (13). С. 9-15.
50. Кіссінджер Г. Дипломатія : посібник. Київ : Еталон, 2018. 908 с.
51. Козак Ю. Г., Логвінова Н. С., Осипова В. М. Міжнародна економіка : підручник. Київ : ЦНЛ, 2018. 560 с.
52. Козак Ю. Г., Лук'яненко Д. Г., Макарова Ю. В. Міжнародна економіка : монографія. Київ : ЦНЛ, 2019. 345 с.
53. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини. Система регулювання міжнародних економічних відносин : підручник. Київ : «Либідь», 2018. 960 с.

54. Козак Ю. Г. Міжнародні стратегії економічного розвитку : навч. посібник. Київ : ЦНЛ, 2019. 150 с.
55. Фелтем Р. Дж. Довідник дипломата : монографія. Мінськ : Нове видання, 2020. 304 с.
56. Фишер Р., Эртель Д. Подготовка к переговорам : монография. Москва : Наука, 2016. 230 с.
57. Фішер Р., Юрі У. Шлях до згоди. Або переговори без поразок : монографія. Київ : Роксоляна Свято, 2018. 220 с.
58. Хрусталеv М. А. Основы теории внешней политики государства : уч. пособие. Москва : УНД, 1984. 40 с.
58. Цыганов П. А. Международные отношения : монография. Москва: Юрайт, 1996. 279 с.
60. Циганкова Т. М. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: монографія. Київ : КНЕУ, 2018. 660 с.
61. Циганкова Т. М., Гордєєва Т. Ф. Міжнародні організації : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Київ : КНЕ, 2019. 340 с.
62. A National Security Strategy for a new century. URL: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nssr-1299.pdf> (date of access: 10.12.2021).
63. A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, February. URL: <http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm> (date of access: 10.10.2021).
64. A Security Strategy for a new century. URL: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nssr-1098.pdf> (date of access: 10.10.2021).

65. AFSOUTH fact sheets: operation “Deny flight. URL: <http://www.afsouth.nato.int/archives/operations/DenyFlight/DenyFlightFactSheet.htm> (date of access: 10.10.2021).
66. After action report and historical overview: the United States Army in Somalia 1992-1994. URL: <https://history.army.mil/html/documents/somalia/SomaliaAAR.pdf> (date of access: 10.10.2021).
67. Boutros-Ghali B. An Agenda for Development Report of the Secretary - General, 1995. URL: <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/226/32314.html>.
68. Boutros-Ghali B. An Agenda for Peace Preventive diplomacy, peacemaking and peace - keeping. URL: <http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html> (date of access: 10.10.2021).
69. Boutros-Ghali B. Report of the Secretary - General on the work of the Organization supplement to An agenda for peace: position paper of the Secretary - General on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations. URL: <http://www.un.org/Docs/SG/agsupp.html> (date of access: 10.10.2021).
70. Boutros-Ghali B. Global Leadership: After the Cold War 2011. URL: <http://www.foreignaffairs.com/articles/51845/boutros-boutros-ghali/globalleadership-after-the-cold-war> (date of access: 10.10.2021).
71. Center of Military History United States Army Washington, D.C. URL: <http://www.history.army.mil/html/documents/somalia/SomaliaAAR.pdf> (date of access: 10.10.2021).
72. Charter of the Association of Southeast Asian Nations URL: <http://www.aseansec.org/21069.pdf> (date of access: 10.10.2021).

73. Djibom J. An analysis of Hammarskjold's theory of preventive diplomacy
URL: <http://www.peaceopstraining.org/theses/djibom.pdf> (date of access: 10.10.2021).
74. Igarashi M. Preventive Diplomacy and Conflict Resolution. URL:
<http://unu.edu/hq/japanese/gsj/g2001j/kanazawa1/Lec3fulle.pdf> (date of access: 10.10.2021).
75. In larger freedom:towards development, security and human rights for all
Report of the Secretary 2012. URL:
<http://www.un.org/largerfreedom/contents.htm> (date of access: 10.10.2021).
76. Lunde M. Undertaking preventive diplomacy 2012. URL:
<http://www.foreignaffairs.com/articles/51214/michael-s-lunde/undertaking-preventive-diplomacy> (date of access: 10.10.2021).

SUMMARY

A feature of modern world development is the process of globalization. It defines a very important and influential class of economic, political and other processes at different levels, which establishes new principles, norms, rules and procedures for decision-making, resulting in a world with many interconnections, interactions and mutual vulnerabilities. All this fully applies to the development of globalization in the modern system of international relations, under the influence of which is a qualitative process of transformation of the entire system of international relations and the formation of a new world order. Thus, globalization has brought a new group of participants to the international arena. These include TNCs, non-governmental organizations, and new international institutions that are displacing states from the positions of the basic elements of the system of international relations. Globalization contributes to the blurring of borders between domestic and foreign policy, it has changed the paradigm of international security, and put forward a number of new global threats.

In the modern sense, the concept of preventive diplomacy originated and developed within the UN system. This happened during the global confrontation between the two political systems of the world, when the mechanisms of collective security enshrined in the UN Charter were effectively blocked. At that time, preventive diplomacy was not yet perceived as a full-fledged tool for maintaining peace and security in the world.

The very term "preventive diplomacy" comes from the English "to prevent", that is "to warn".

Preventive diplomacy – actions aimed at preventing the transition of existing disputes to conflict and limiting the scale of conflicts after their occurrence.

Preventive diplomacy includes: 1) confidence-building measures (exchange of military missions; establishment of regional and subregional centers of control over arms agreements, consultations under the auspices of the Secretary-General); 2)

identification of facts (collection and analysis of information about conflict zones in nature); 3) early warning (synthesis of political indicators with information from the early warning system on environmental and natural disasters, threats of famine, etc.); 4) preventive deployment (measures to deploy armed contingents under UN command in the period before the conflict); 5) demilitarized zones.

Methods of maintaining peace and security, such as protest, sanctions, disarmament control, etc., can be called preventive means in a broad sense.

The thesis examines the concept of preventive diplomacy, assessing its impact at the international level, namely on the system of international relations.

It is investigated that in the modern theory of international relations there are several approaches to the problem of preventive diplomacy, which indicates the complexity of this diplomacy both in essence and in methods of its implementation. But among the main analyzed concepts is the concept of preventive diplomacy M. Lund, the distinctive features of which are the possibility of its application individually or collectively, the presence of non-military and military elements, the impact of other concepts of preventive diplomacy.

All participants in preventive diplomacy must be guided solely by the desire to prevent armed conflict and the resulting human suffering and material costs. Political, moral, legal or ethical considerations, even when they are perfectly justified and beyond doubt, must not be allowed to interfere with the achievement of the main objective; they should be considered only at the appropriate time and in an appropriate form. An important concomitant requirement is that those pursuing preventive diplomacy should not have any parallel programs of their own or run parallel programs of their governments or organizations. Their complete impartiality at the stage of conflict prevention is always vital.

Key words: globalization, preventive diplomacy, UN, conflict, concept, national security, UN Secretary General, peacekeeping, peacebuilding.